

İslamofobik Oyunda Müslümanlar*

Ejder OKUMUŞ**

Özet

İslamofobia oyunu veya İslamofobik oyun, özellikle Batı'da ve ABD'de İslam'a ve Müslümanlara karşı nefreti, karşıtlığı, düşmanlığı, yani antiislamizmi konu edinen bir oyundur. Batı temelli küresel aktörler ve güçler, bu oyunu Müslümanlara karşı düzenlemişlerdir. Öyle düzenlemişlerdir ki, Müslümanlar, kendi iradelerinin dışında kurulan ve kurallarının konulmasında rol sahibi olmadıkları bu oyunda figüran olmak durumunda kalmaktadırlar. Tarihsel kökenleri çok gerilere gitse de, modern ve postmodern dönemde gittikçe kurumsallaşan ve endüstrileşen İslamofobi, Müslümanların Batı'da, Batı dışında ve Batı için güçlü, gücü/etkisi hissedilir denilebilecek düzeye gelmesine paralel olarak artmış, derinleşmiştir. Fakat 11 Eylül olaylarından sonra İslamofobi, çok daha derinleşmiştir. Müslümanlar söz konusu olduğunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da çoğulculuk ve çok-kültürlülük yaklaşımından uzaklaşmaktadır. İşte bu çalışma, Müslümanların muhatap kılındığı İslamofobi gibi bir kötülük problemini oyun bakışı temelinde konu edinmektedir. Çalışmanın amacı, küresel Batılı aktörler tarafından oynanan İslamofobik oyunda Müslümanların durumunu anlamak ve anlamlandırmaktır.

Anahtar Kelimeler: İslamofobi, İslam, antiislamizm, oyun, terör, küresel güçler

The Muslims in the Islamophobic Game

Abstract

The Islamophobia game or the Islamophobic game is a game/play about the hate, contrast, and hostility against Islam and the Muslims, that is, antiislamism especially in the West and in the USA. Western-based global actors and forces have organized this game against Muslims. They have organized so that Muslims are supposed to be extrinsic in this game, which is established outside their own will and does not have a role in the establishment of their rules. Islamophobia, which has become increasingly institutionalized and industrialized in the modern and postmodern era although their historical origins go back to the very end, has grown and deepened in parallel with the fact that Muslims have come to the point where they can be said to be and their might and dominance is sensible in

* "İslamofobik Oyunda Müslümanlar", *Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu*, Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi 01-02 Aralık 2016. Ed. Azize T. Kaygın ve Cüneyd Aydın. Bartın/Türkiye: Bartın Üniv. İslami İlimler Fak. Yayınları. 2017, ss. 21-47.

** Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Dini İlimler Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, ejder.okumus@gmail.com.

the the West, outside the West and fort he West. But after the events of September 11, Islamophobia has become much deeper. In the case of Muslims, the approach of pluralism and multiculturalism especially in the United States and Europe, is moved away from. This work considers a problem of evil such as Islamophobia, which Muslims are the object of it, on the base of the view of the game. This study aims understanding position of Muslims in the Islamophobic game played by global Western actors and to give the meaning of it.

Keywords: İslamofobia, İslam, antiislamizm, game, terror, global powers.

Giriş

İslamofobia, İslam ve Müslüman karşıtı önyargı, nefret, ırkçılık ve düşmanlığı; antiislamizmi, İslam düşmanlığını, İslam karşıtlığını ifade etmektedir. İslam ve Müslüman korkusu ile nefreti, Müslümanlara karşı önyargıyı, ayrımcılığı, ayrıştırmayı, ötekileştirmeyi, damgalamayı, dışlamayı, yabancılaştırmayı, kin gütmeyi, aşağılamayı, saldırganlığı, şiddeti, çok-kültürlülüğü, çoğulcu yaklaşmamayı, düşmanlığı vs. beraberinde getirmektedir.

İslamofobia oyunu veya İslamofobik oyun, özellikle Batı'da ve ABD'de ve ayrıca İslam karşıtı olan birey ve grupların etkili olduğu diğer ülkelerde İslam'a ve Müslümanlara karşı duyulan korku ile bu korkunun getirdiği nefreti konu edinen bir oyundur. Batı temelli küresel aktörler ve güçler, bu oyunu Müslümanlara karşı düzenlemişlerdir. Öyle düzenlemişlerdir ki, Müslümanlar, kendi iradelerinin dışında kurulan ve kurallarının konulmasında rol sahibi olmadıkları bu oyunda figüran olmak durumunda kalmışlardır.

Tarihsel kökenleri çok gerilere gitse de (al-Shaikh-Ali 2015), modern ve postmodern dönemde gittikçe kurumsallaşan ve endüstrileşen İslamofobi, Müslümanların Batı'da ve Batı dışında Batı için güçlü, gücü/etkisi hissedilir denilebilecek düzeye gelmesine paralel olarak artmış, derinleşmiştir. Fakat 11 Eylül olaylarından sonra İslamofobi, çok daha derinleşmiştir. Müslümanlar söz konusu olduğunda özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Avrupa'da çoğulculuk ve çok-kültürlülük yaklaşımından uzaklaşmaktadır.

Müslümanlar, bugünlerde Amerika ve Batı Avrupa'da had safhaya çıkan İslamofobiye maruz kalma durumu içinde yaşamaktadırlar. Bu bağlamda İslamofobi'nin Müslümanlar için acı verici, can yakıcı büyük bir kötülük problemi olduğu söylenebilir. Belirtilmelidir ki Batı'ya, Batılı islamofobik güçlere öykünen, modernleşme serüvenini batılılaşma olarak anlayıp kendi toplumunda öyle uygulamak isteyen İslam ülkelerinde ve diğer Batı dışı toplumlarda da İslamofobi, bir gerçeklik olarak mevcuttur. İslamofobik süreçte Müslümanlar aslında bir tür İslamofobik oyunun parçası haline gelmiş olmaktadır.

İslamofobi oyunu, yeni bir ilişki biçimi üretmektedir. Bu ilişkide Batı ve Batıcılar, kendini asıl/merkez, Müslümanları öteki olarak konumlandırmaktadır.

İşte bu çalışma, Müslümanların muhatap kılındığı İslamofobi gibi bir kötülük problemini oyun bakışı (Bkz. Metin 2014; Özarı, Turan ve Ulusoy 2016) temelinde konu edinmektedir. Çalışmanın amacı küresel Batılı aktörler tarafından oynanan İslamofobik oyunda Müslümanların durumunu anlamak ve anlamlandırmaktır.

İslamofobia hakkında gittikçe daha fazla literatür, Almanca, Fransızca, Felemenkçe, Hollandaca, Sırpça, İtalyanca, Danimarkaca, İspnyolca vd. bilhassa da İngilizce literatür birikmektedir. Bu durum, aynı zamanda İslamofobi'in özellikle İslam dışındaki toprak ve toplumlarda önemli bir gündem maddesi ve gerçeklik olduğuna işaret etmektedir. Bundan dolayı doğal olarak İslam dünyası ve diğer Batı dışı dünyalarda da ele alınan, araştırılan bir konu haline gelmektedir.

İslamofobi Oyunu

Teknik anlamda tarihsel olarak çok gerilere, Hz. Muhammed'in (s) Mekke'de İslam'ı anlatmaya ve yaymaya başlaması, Endülüs'te İslam'ın egemen hale gelişi ve Haçlı Seferlerine kadar gerilere dayandırılabilir İslamofobi, çağdaş dünyada Müslümanlara yönelik ortaya çıkan karşıtlık, korku, nefret, diskriminasyon ve ötekileştirmeyi ifade eder. Belirtmek gerekir ki, Batı toplumlarında evvela 11 Eylül (ABD), daha sonra 7 Ocak (Fransa'da Charlie Hebdo olayı), İslamofobi zihniyeti, kültürü ve endüstrisini daha bir yayan ve köklüleştirilen derin depresyon dalgalarıdır. Batı'nın geliştirip piyasaya sürdüğü; bazı İslamî grup ve örgütlerin yapıp ettikleriyle katkı sunduğu, fakat Batı'nın üretip geliştirerek derinleştirdiği İslamofobi, Batı ülkelerinde evvelemlerde İslam korkusunu yaydı, ardından bu korkuyu nefrete evriltti ve ondan sonra da bu nefreti düşmanlığa, şiddete, saldırganlığa taşıdı. Denilebilir ki İslamofobi, film sektörü (birçok sinema filminde işaretlenir), medyası (gazete, dergi, televizyon, internet vs.), retorik, akademik çalışmaları (Huntington'ın medeniyetler çatışması tezinde ile Lewis'in Müslümanları terörle bulaşık gösteren çalışmalarında görüldüğü gibi), Afganistan'a, Irak'a, Suriye'ye askerî, siyasî, kültürel vd. müdahaleler, Batılı ülkelerde camilere yapılan çeşitli boyutlardaki saldırılar, Ağustos 2014'te kurulan Almanya menşeli Pegida hareketi (Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Vatansız Avrupalılar: Patriotic Europeans Against the Islamization of the West), Hollanda, Danimarka vs. Avrupa ülkelerindeki İslam karşıtı davranışlar, ABD'deki İslamofobik tutumlar gibi durum, sebep veya etkenlerle (Bkz. Younes 2016) Müslümanlara karşı kurumsallaştı, piyasa mali haline getirildi, endüstrileştirildi (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b; Said 2001).

İslamofobi, bir tür oyun olarak görülebilir. Bu oyunun tarafları gayri Müslimlerle, özellikle Batılı gayri müslimlerle Müslümanlar olarak görünmekle birlikte oyunu kuranlar, Batılı ve küresel aktörlerdir. Bundan dolayı İslamofobi oyun teorisi perspektifiyle ele alınabilecek içerik ve boyutlara sahiptir.

İslamofobi oyunu, Huntington öncesinde de sonrasında da çatışmacı zihniyet ve teorilere sahip olanların kurduğu bir oyundur. İslamofobi, çatışmacılar tarafından uygulamaya konulurken, İslamofobi oyunu da aynı kişiler tarafından kurgulanan çatışma ve şiddet temelli bir oyundur.

İslamofobik Oyunda ABD Örneği¹

Amerika Birleşik Devletleri'nde son zamanlarda İslamofobi endüstrisi, hem de daha güçlü ve yoğun olarak işlemeye, işletilmeye devam etmektedir. Bundan dolayı ABD'de İslamofobi ve İslam karşıtlığına dair bazı hususlara işaret etmekte fayda mevcuttur.

11 Eylül Öncesi İslamofobia

ABD'de İslamofobi, 11 Eylül 2001'deki saldırı olaylarından çok öncelere dayanır. Bunun en iyi kanıtlarından biri, medya (Said 2001) ve Hollywood yapımı filmlerdir. Bu filmlerin bir kısmında Müslümanlar kötü, tehlikeli, şiddete başvuran, öldürücü, terörist vs. olarak gösterilmekte ve böylece bir İslamofobi oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca Amerikan medyası öteden beri İslam ve Müslümanlar hakkında verdiği yanlış bilgiler ve yaptığı kötü haberlerle İslamofobinin oluşmasında başat rol oynamıştır.

Bunun dışında Amerikan hükümetlerinin Müslümanlara karşı izlediği politika, uzun süredir İslamofobiyle birlikte kendini gösteren İslam karşıtlığını göstermektedir. Amerika'da İslam karşıtlığının tarihsel arkaplanına bakıldığında, Müslümanların ne tür durumlarla karşılaştıklarını görmek mümkün olacaktır (Okumuş 2007).

Tarihsel olarak Arap-Amerikalılar, Orta Doğu'da ne zaman kriz çıksa marjinalleşmiş ve sıkışmış bir azınlık olmuşlardır. 1967 ve 1973 Arab-İsrail savaşlarından sonra Arab-Amerikalılar, kendilerini hem medyadan hem de Amerikan toplumunun çoğundan gelen anti-Arap ırkçılığının tufanıyla mücadele edebilecek donanımdan yoksun buldular. Saldırıları gerçekte Arapkarşıtlığı, etnik sindirme, ırki stereotipleştirme, damgalama ve zaman zaman fiziksel saldırılar vs. şeklinde toplumsaldı (Terry 2006: 117).

Eylül 1972 Olimpiyatlarındaki Münih olayını² müteakip Nixon yönetimi, "Operasyon Boulder" kod adı altında birtakım önlemleri içeren direktifler çıkardı. Müslümanlar için vize sınırlandırmaları da dahil bir takım ciddi olumsuzluklar getiren bu direktiflerin Siyonist güçler ve İsrail'in isteği veya baskısıyla çıkarıldığı

¹ Çalışmanın bu kısmı yazarın daha önce yayımladığı "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası" (2007) başlıklı makalesinden türetilmiştir.

² 1972'de Münih Olimpiyat Köyü'nde bir grup Filistinli'nin rehlin aldığı 11 İsraili sporcunun Alman güvenlik güçlerinin kurtarma operasyonunda öldürülmesi olayı.

iddia edilmektedir (Hagopian, 100-101). Denilebilir ki Nixon idaresinin “Operasyon Boulder”i, Amerikan hükümetinin ABD’deki Arapları soruşturma için hedef göstermede ve onların Orta Doğu meselelerindeki siyasal aktivizminin önünü kesmede erken bir çabaydı. Gerçekten de Nixon yönetimiyle birlikte Amerika’da resmi hükümet, özellikle Arapça konuşan toplumlara kuşkuyla yaklaştı. Arap ülkeleri ve Amerika’daki başta Arap kökenli vatandaş ve mukimler olmak üzere Müslümanlarla bu yaklaşım temelinde olumsuz bir ilişki geliştirmeye çalıştı. İsrail yanlısı bir politika benimsenerek Filistinli Müslümanların atakları “İslami terörizm” olarak tanımlandı ve bu tanımlamayla özellikle Ortadoğu kökenli Amerikan vatandaşı ve mukimi Müslümanların anayasal olarak garanti altına alınmış haklarını ihlal etmeyi meşrulaştırdı. Mezkur prensipler, FBI’ya “Arap kökenli” insanları, Arap-İsrail çatışması ile ilgili terörist eylemlerle potansiyel ilişkilerini belirlemek için soruşturma yetkisi veriyordu. Nitekim FBI hemen meşhur Detroit avukatı Abdeen Jabara’yı ve ardından Arap-Amerikan Üniversite Mezunlar Derneği’nin Başkanı’nı dinlemeye aldı (Akram ve Johnson, 2002; (Hagopian 1975-76: 101-102).

1970’lerde Carter Amerikan vatandaşlarının Tahran’da rehin tutulduğu krize cevaben İranlılara ve İran’a karşı çeşitli adımlar attı. Bu adımlardan diğer Müslümanlar da paylarına düşeni aldı.

1980’lerde Reagan yönetiminin dış politikası “terörizm”le savaşı da içine aldı. Libya’nın terörizm faaliyetlerinde bulunduğu iddia edildi ve Libya bombalandı. Bu hengamede Amerika’da oturan Müslümanlara karşı bir tür vandalizm ve şiddet devreye sokuldu ve onların toplanma merkezleri, camileri, iş yerleri ve evlerine çeşitli saldırılar yapıldı (Akram ve Johnson 2002).

Bir başka örnek, 1985’de bir Şii Lübnanlı tarafından gerçekleştirilen uçak kaçırma olayıyla birlikte bir Arap-Amerikan politik aktivistin katledilmesi ve kültürel ve dinî merkezlerin vandalizasyonu da dahil Müslümanlara karşı yönelen şiddet dalgaları kendini gösterdi. Bu uçak kaçırma olayıyla Şii Lübnanlı gerçekte Amerika ve Avrupa’nın Lübnan’a müdahalelerini ve 1986’da Reagan yönetiminin Libya’yı bombalamasını protesto ediyordu. Bu süreçte Müslümanların kurdukları merkezlere, camilere, organizasyonlara saldırılar oldu. Örneğin Houston’daki bir cami kundaklandı ve ateşe verildi. Boston’da Amerikan-Arab Anti-Discrimination Committee ofisinde bir bomba patladı ve iki polisi şiddetli bir biçimde yaraladı. Yine aynı Komite’nin bir başka ofisine bomba atıldı ve onun yerel yürütücü direktörü öldürüldü.

1990’larda ABD’nin Kuveyt istilasından sonra, Amerikan yönetiminin “terörizme savaş” siyaseti, Irak’a ve liderine odaklandı. Bu süreçte Müslümanlara çeşitli baskılar yapıldı, liderler, aktivistler, göstericiler vs. FBI tarafından sorgulandı. INS (The Immigration and Neutralization Service), federal hükümetin FKÖ’nün ABD’deki ofislerini kapatmasıyla eşzamanlı olarak Filistin kökenli olup ABD vatandaşı olmayan Müslümanları sınır dışı etmenin peşine düştü (Akram ve

Johnson 2002). Ayrıca Arap ve Müslüman işyerleri ve topluluk organizasyonları bombalandı, yağmalandı ve şiddete maruz kaldı (Akram ve Johnson 2002). Şu halde Amerika'nın Müslümanlara karşı geliştirdiği İslamofobi ve antiislamizm politikası, 1991 Birinci Körfez Savaşı boyunca da belli düzeylerde devam etti.

19.04.1995'de Oklahoma City'de federal bir binanın bombalanması olayından sonra bombalama eylemini gayri Müslim bir Amerikalı gerçekleştirdiği halde Müslümanların suçlu ilan edilmesinin de, Amerika'da İslamofobi'yi ve İslam karşıtlığını körüklediği malumdur (Heck 2007).

İslamofobik süreçte Amerikan yönetiminin "gizli delil" olarak bilinen "terörist ya da suçludur diye tespit edilip tutuklanan kimsenin suçunun ne olduğunu açıklamama hakkı"nın yaygın olarak kullanmasının Müslümanlar üzerindeki baskıyı nasıl şiddetlendirdiğini de belirtmek gerek. INS, gizli delili kullanmakla özellikle Müslümanları hedef almıştır. 1999'a kadar ABD'de 25 gizli delil davası söz konusuydu. Bu bağlamda Mazen Neccar ile Enver Haddam olayı örnek olarak zikre değerlidir. Bu ikisi, gizli delil muameleleriyle ilgili en uzun tutuklamaları tecrübe etti. İlk 1997 Mayıs'ında hapse atılan Neccar 3,5 yıl tutuldu. Haddam 4 yıl tutuklu kaldı. Neccar University of South Florida'da Kurulu bir think-tank kuruluşu olan the World and Islam Studies Enterprise'in (WISE) dergisinin editörüydü. INS Neccar'ı tutukladı. Tutuklama ve sorgulama gizli delile dayanıyordu. Enver Haddam, University of Algiers'de fizik profesörü olup Cezayir Parlamentosu'nun seçilmiş bir üyesiydi. İslami Kurtuluş Cephesi'nin (FIS) bir üyesi olarak Cezayir'de seçimlere girdi ve FIS kazandı. Fakat daha sonra malum olaylar cereyan etti. Haddam da 1992'de geçerli bir nonimmigrant (göçmen olmayan) vizeyle ABD'ye giriş yaptı ve daha sonra iltica talebinde bulundu. INS onu gözaltına aldı ve gizli delile dayanarak sorguladı. Her iki olayda da güvenilmez deliller üzerine hareket edilmişti. Yukarıda belirtilen süreden sonra onlar serbest bırakıldılar. Buna benzer başka olayların olduğunu da söylemek gerek (Akram ve Johnson 2002).

11 Eylül ve İslamofobi

11 Eylül 2001 olayları, Amerikan tarihinde bir dönüm noktası olarak tespit edilebilir. 11 Eylül olayları, Amerika Birleşik Devletleri'nin iç ve dış politikasında temel değişikliklere gidilmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu değişimin birincil muhatabı ise Müslümanlar olmuştur. Amerikan yönetimi, 11 Eylül'den sözüm ona "İslami terörizmi" sorumlu tutarak hem Amerika'daki hem de Amerika dışındaki Müslümanlara karşı "kuşku", "baskı" ve "şiddet"e dayalı bir politika geliştirmeye başlamıştır.

Esasen genel olarak şiddet, özelde çatışma, terör, saldırganlık, bugünün dünyasında küreselleşmenin en ciddi boyutu haline gelmiştir. 9/11 saldırıları da küreselleşmeden bağımsız değerlendirilemez. Bu olaylarla beraber globalleşme,

şiddet ve terör boyutunu “uluslararası şiddet” veya “uluslararası terör” nitelemesiyle daha güçlü göstermeye başlamıştır (Okumuş 2007).

9/11 olaylarından sonra izlenen politikanın bir gereği olarak Müslümanlar ve İslam, sürekli olarak ve eskisinden daha sıkı bir şekilde terörle birlikte zikredilmeye başlanmıştır. Bu süreçte İslam’ın şiddet ve terör dini olduğunu ya doğrudan vurgulayan veya dolaylı bir şekilde ima eden bir politika izlenmiştir. Son çözümlemede Amerika’da İslam ve terör yanyana getirilerek derin bir İslamofobi oluşturulmuştur. Bugün gelinen noktada Amerikalıların önemli bir nüfusunun bu İslamofobiye yakalandığı söylenebilir. İslamofobi, Amerikan halkının Müslümanlarla ilişkisini olumsuz etkilemiştir. Bu fobinin oluşmasında baş aktör konumundaki Amerikan yönetimi de İslamofobinin etkisiyle Müslümanlara karşı daha baskıcı bir politika izlemektedir (Okumuş 2007).

11 Eylül olaylarından sonra yapılan araştırmaların da gösterdiği gibi Amerikan kamuoyu İslam’a ve Müslümanlara karşı eskisinden daha büyük bir fobi psikolojisi içine girmeye başladı. Amerikan halkının İslamofobi’si o boyutlardadır ki, Müslümanları kendileri için Nazilerden daha kötü, potansiyel bir tehdit, tehlike, katil, terrorist ve İslami, şeytani bir din olarak görmektedirler (Cainkar 2004).

İslamofobinin En Önemli Sonucu: Antiislamizm

Amerikan yönetimi, 11 Eylül terörist saldırılarından sonra ulusal güvenlik ve terörizmle savaş adı altında yasama, idare ve yargı ile ilgili bir takım iç tedbirler alma yoluna gitmiştir. Denilebilir ki ABD’de İslamofobi temelinde bir siyaset izlenmiştir. Amerika’da resmi ve gayr-i resmi düzlemde yönetici olan ve olmayan seçkinler tarafından izlenen İslamofobi politikasının bir sonucu olarak Amerikan halkı arasında gerçeklik bulan İslam korkusu, Amerikan yönetiminin ve bazı Amerikalıların, antiislamist olmasını ve Müslümanları yaygın anlamda rahatsız etmesini, damgalamasını, tehdit etmesini, Müslümanlara karşı ayrımcılık (diskriminasyon) yapmasını, ırkçı tavırlar geliştirmesini ve kötü davranışlarda bulunmasını, örneğin camilere saldırması, başörtülü insanlara hakaret etmesi, tacizde bulunması, hatta saldırması,³ Müslüman komşularıyla ilişkileri kesmesi, çocuklarının Müslüman çocuklarla birlikte bulunmasına izin vermemesi gibi rahatsız edici davranışlar geliştirmesini intaç etmiştir. Denilebilir ki İslamofobinin en önemli sonucu antiislamizmdir. İslam karşıtlığının önemli bir boyutu başta Araplar olmak üzere Müslümanlara karşı ırkçılık olarak gözükmektedir (Akram ve Johnson 2002: 301-313 vd.). İslamofobi, resmi kurumlarda da Müslümanlara karşı diskriminasyonu ve kötü muamaleyi beraberinde getirmiştir. Amerika Birleşik

³ New York’ta bir Müslüman’ın tanıklık ettiği bir olayda, bir Amerikalı erkek, bir grup Müslüman kadını onlardan birinin şoförlüğünü yaptığı arabalarıyla sefer halindeyken sıkıştırıyor, taciz ediyor, bağırıp çağırıyor ve korkuyla kaçan kadınlar, bir ara kurtulduklarını sanarak aracı park edip indiklerinde aynı kişinin fiilî saldırısına uğruyorlar ve mezkur şahıs bir kadının yüzünü tirmalıyor, başörtüsünü çekip çıkarıyor.

Devletleri, Müslüman Amerikan vatandaşlarını ayrımcı muameleyle kayıt sistemi, parmak izi alma, vize süreci, takip altına alma,⁴ işten çıkarma, çalışma iznini iptal etme, ev ve iş yerlerini ziyaret, tutuklama ve kötü mülakatlar gibi uygulamalarla veya tedbirlerle yüzyüze bırakmıştır⁵ (Cainkar, 2004). Bu noktada en başta polisiye muameleleri zikredebiliriz. Şüpheli bulunarak alınıp sorgulanan Müslümanları takip etmek, kimlik kontrolüne tabi tutmak, hapse atmak, Müslümanların evlerine girmek,⁶ onlara baskı ve şiddet uygulamak ve hatta sınırdışı etmek, camileri kontrol altında tutmak, bu kötü muameleler cümlesindedir. Başka resmi kurum ve kuruluşlarda da zaman zaman bazı memurların Müslümanlara karşı kötü muamelede bulunduğu, örneğin başörtülü bayanın ehliyet başvurusunda zorluk çıkardığı,⁷ okullarda bazı öğretmenlerin Müslüman öğrencilere karşı ayrımcılık yaptığı, başörtülerine müdahale ettiği, hatta bazı öğrencilerin Müslüman öğrencilere karşı olumsuz baktığı da bilinmektedir. Bunların dışında bazı Amerikalıların Müslümanlara karşı sonu öldürmeye kadar varan saldırıları söz konusudur.⁸ Ayrıca havaalanlarında uçağa binmeden önceki işlemlerde Müslüman ülkelerden gelenlere yapılan muameleler, örneğin daha sıkı ve fazla aramalar, şüpheli adı altında uçaktan indirmeler, yolcuların “bu uçakta Arap var, ben binmem!” diyerek uçaktan ayrılması vs., aynı antiislamist tutum ve davranışlara örnek verilebilir. Özetle Müslümanlara karşı dinî, eğitimsel, ulaşım, askerî, polisiye, ekonomik, siyasal, sosyal vs. alanlarda ırkçılık ve ayrımcılık temelinde kötü tutum ve davranışlar geliştirilmiştir (Stewart 2003). Bütün bunlarla Müslümanların “ötekiliği” koyulaşmıştır.

İslamofobi ve antiislamizmin boyutlarını anlamak bakımından bazı hususlara kısa kısa değinmek yararlı olacaktır. Örneğin 11 Eylül’den sonra

⁴ Nevada Eyaleti’nin kentlerinden Las Vegas’ta 2007’de Üniversite hocası bir Türk’ün (dindarlık düzeyi nispeten düşük veya popüler anlamda dindar değil), yine bir Filistinli (aynı şekilde dindarlık düzeyi nispeten düşük veya popüler anlamda dindar değil) ile birlikte çalıştığı ve kaldığı gerekçesiyle çalışma izni iptal edilmiş ve yeniden çalışma izni sürecinde pek çok zorluklar çıkarılmıştır. Çalışma izninin iptali nedeniyle Üniversite’deki işine de son verilmiştir.

⁵ Bu tür tedbirleri Amerika’daki Arap ve Müslümanlardan en az 100 bin kişi şahsen tecrübe etmiştir (Cainkar, 2004).

⁶ Nisan 2007’de Ohio Eyaleti’nde başarılı bir doktora öğrencisinin (Arap) evine gündüz gözü iki kişi gelerek kendilerini görevli diye tanıtmış ve kimlik ve pasaport kontrolü yaparak gitmişlerdir. Bunun sonuçlarının neler olabileceği açıktır. Nitekim bu olaydan sonra üniversitedeki ofisine gelen öğrenci, olayın etkisinden hala kurtulamamıştı.

⁷ Böyle bir olay, 2004’te Louisiana Eyaleti’nin başkenti Baton Rouge’da yaşanmıştır. Ehliyet almak için ilgili daireye başvuran bir başörtülü kadın Müslüman’a (Türk), söz konusu dairede görev yapan bir kadın memur tarafından kötü muamelede bulunmuş ve aynı memur tarafından başörtüsüyle ehliyet alamayacağı belirtilmiştir. Olaydan oldukça olumsuz etkilenen kadın ve eşi, dairenin yetkililerine anında durumu iletmış ve kendilerinden özür dilenerek başvuruları kabul edilmiştir. Bu olay, belki ilk bakışta sıradan gibi gözükebilir; fakat Amerika gibi özgürlüklerin ve demokrasinin en iyi işlediği ve de Müslümanların her şeye rağmen özgürce ibadetlerini yerine getirebildikleri ve başörtüsü yasağının olmadığı bir ülkede bu olayın cereyan etmesi, izahı kolay yapılabilir bir şey olmadığı için insanlar üzerinde ciddi olumsuz etkilerde bulunmaktadır.

⁸ Örneğin Arinoza’da ülkesinin intikamını alma peşine düşen bir Amerikan vatandaşı, Hindistan’dan gelen sarıklı ve sakallı bir Sih’i Arap olduğunu zannederek öldürmüştür (Akram ve Johnson, 2002: 296).

uygulanan *özel kayıt sistemi*, Müslümanlara karşı bir tür önlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sistem Amerikan hükümetinin özel kayıt programı olup the National Security Entry and Exit Registry System (NSEERS) olarak bilinir. 11 Eylül 2002'de the Immigration and Naturalization Service'de (INS) ve sonra the Department of Justice'da bu program yürürlüğe girdi. Göçmen olmayan yabancıların, bu sisteme göre Amerikan göçmen otoriteleriyle, parmak basma, fotoğraf çektirme, sorulan sorulara cevap verme ve rutin raporlamaya razı olma gibi uygulamalara tabi tutulması gerekiyor. Özel kayıt sisteminin öncelikle bu sisteme tabi tutulan insanlar üzerindeki etkisi derin olmuştur. The Department of Homeland Security'e göre 1 Haziran 2003'e kadar, Amerika'da yaşayan 82.880 kişi özel olarak kaydedilmiştir. Bunlardan hatırı sayılır bir miktarı sınır dışı edilmiş, bir kısmı farklı muamelelere tabi tutulmuş, örneğin bir kısmı tutuklanmış vs. (Cainkar 2004).

Nonimmigrant visa uygulaması da 11 Eylül'den sonra Müslümanlara yapılan İslamofobik ve antiislamik muamelelerdendir. Müslümanlar bu uygulamadan da oldukça olumsuz etkilenmişlerdir. Özellikle öğrencileri, misafir araştırmacıları, misafir öğretim üyelerini, bursiyerleri, medikal ve kemoterapi hastalarını, sanatçıları, müzisyenleri, işadamlarını vs. bu vize uygulaması daha olumsuz etkilemiştir (Cainkar 2004).

Müslümanlar için bir diğer kötü gelişme, *kin, nefret ve önyargıya dayalı cürümleridir* (hate crimes). Müslüman Amerikan toplulukları, kin ve nefret cürümleri, iftiralar, iş ayrımcılığı gibi olumsuzluklara maruz kalmışlardır. 11 Eylül'ü takip eden ilk 7 gün içinde, Araplar ve Güney Asyalılar CAIR'e (the Council on American-Islamic Relations) 645 "peşin hükümlü ve tarafgir olay ve nefret cürmü" rapor etmiştir. 2003 ve daha sonraki yıllarda nefret ve kin saldırıları devam etti. Örneğin 5 Ekim 2003'de bir Müslüman kadın Virginia Springfield'da arkadan saldırıya uğradı. Beyaz erkek genç saldırgan bağırarak "seni terörist domuz" demiş ve kaçmıştır. Eylül 2003'de bir kundakçı Georgia'da bir camiye saldırmıştır (Cainkar 2004).

Denilebilir ki Amerika'da İslamofobinin neden olduğu antiislamizm, Müslümanlar üzerinde tedirginlik, korku, stress gibi olumsuz etkilerde bulunmuştur. Hatta Amerikalıların Müslümanlara olumsuz yaklaşımlarından dolayı yıllardır burada yaşayan bazı Müslümanlar, daha önce geldikleri kendi ülkelerine dönmüşlerdir.

Antiislamizm, Amerika'da en çok Arapları vurmuştur. Bu noktada Araplardan sonra Pakistanlılar ve İranlılar zikredilebilir. Arapların imajı ABD halkı katında o kadar bozuk ki, Müslüman olmayan Araplar bile bu kötü imajın olumsuz sonuçlarına maruz kalabilmektedirler.

Amerikan halkının bu İslam karşıtı tutumlarından dolayı bazı Müslümanların, isimlerini değiştirdikleri dahi görülmektedir.

Amerikalılar, Müslümanlara karşı kuşkulu yaklaşımlarını komşuluk ilişkilerinde, işyerlerinde vs. de göstermektedirler.

İslamofobinin ürettiği İslam karşıtlığıyla, Amerikalılar Müslümanları etiketlemiş ve damgalamıştır. Bu tespit, Amerika'da Müslümanların mevcut durumlarını anlayabilmek bakımından son derece önemlidir. Söz konusu damgalama ve olumsuz yaklaşım, bazı yazarlarca "Yeni Makkartizm" (New-McCarthyism) olarak isimlendirilmiştir (Cole, 2003). Gerçekten de John le Carré'in dediği gibi Amerika, tıpkı McCarthy zamanlarındaki gibi, Amerika'yı Dünyanın gözdesi yapan özgürlükleri sistematik olarak kaybediyor (Le Carré 2003).

Amerikan yönetimi 11 Eylül'den sonra "terörizmle savaş" adı altında izlediği politikayla bir yandan toplum arasında İslam korkusunu yayarken, bir yandan da kendisi Müslümanların hakları konusunda bazı kısıtlamaları beraberinde getiren yeni yasal düzenlemeler yapmış ve kararlar almıştır. Tarihsel olarak Araplar da dahil Müslümanların stereotipleştirilmesinin, göç yasası ve siyaseti üzerinde dramatik bir etkisi olmuştur. 11 Eylül'den sonra geliştirilen "terörizme karşı savaş" politikası, önceki anti-terörist tedbirler üzerine bina edilmiştir (Akram ve Johnson 2002: 355).

Özetle 11 Eylül'den sonra Amerika'da yaşayan Müslümanları rahatsız eden ciddi gelişmeler olmuştur. Bazılarını toplu olarak vermek gerekirse, 11 Eylül saldırılarını takip eden ilk 9 hafta içinde Müslümanları hedef alan birkaç öldürme de dahil 700 şiddet içerikli olay olmuştur. 1 Ocak-11 Ekim 2002 arasında 165 şiddete dayalı olay gerçekleşmiştir. Bu olayların içerisinde kötü bakış ve sözlü saldırılardan tutun yaralama ve öldürmeye ve de iş merkezlerine, kültürel ve dinî merkezlere saldırılara kadar çok çeşitli olaylar vardır. Olayları ayrıntılandırdıkça ve çeşitlendirdikçe binlerce olaydan söz etmek mümkün hale gelmektedir. Uçak kalkmadan, fakat yolcular bindikten sonra yolcuların etnisitesine göre illegal ve ayrımcı bir yolla indirilmeleri noktasında 80 vaka meydana gelmiştir. Arap Amerikalıların aleyhine 800'ü aşkın istihdam ayrımcılığı vakası olmuştur (Stewart 2003; Heck 2007).

Kadınların, Post-9/11 Amerika'sında gelişen olaylardan en fazla etkilenen Müslümanlardan olduğu söylenebilir. Onların kılık kıyafetleri, yeterince dikkat çektiğinden kendilerini fazlasıyla ele veriyorlar! (Cainkar 2004). Bu durum sadece kadınları değil, bütün Müslümanları olumsuz etkilemiştir. Zira Müslüman kadınlar, özellikle İslam merkezlerinde ve diğer İslami organizasyonlarında oldukça aktif görev ve hizmetlerde bulunmaktadır.

Antiislamizmin en önemli sonuçlarından biri de, Amerika'daki çeşitli İslamî grupların -ki bu gruplar farklı ülkelerden gelmektedir- birbirleriyle ilişkileri noktasında kendini göstermiştir. Tam da bu noktada Fethullah Gülen hareketinin özellikle Araplara ve diğer çoğu İslamî gruplara karşı mesafeli olmayı tercih ettikleri hatırlanabilir. Araştırmacının gerek 2004'te gerekse 2007'deki Amerikan gözlemlerinden Örgütlü Paralel Dinsel Yapının Araplarla birlikte hareket etmekten

ve birlikte görülmekten azami ölçüde kaçınmayı bir politika olarak belirlediği anlaşılmaktadır. Amerika'da İslamofobiden genel olarak bütün Müslümanlar olumsuz etkilenseler de en çok etkilenenler Araplar olduğundan ve dolayısıyla Arapların imajı Amerika'da iyi olmadığından, Cemaat, onlardan uzak durmayı yeğlemekte ve özellikle "Türk İslamı" vurgulu bir Müslümanlığı öne çıkarmaktadır. Bu nedenle zorunlu durumlar dışında camilere gitmeyi de uygun bulmadıkları anlaşılmaktadır. Yazarın çeşitli yerlerde yaptığı gözlem ve görüşmelerde bu siyasetin izlendiği anlaşılmaktadır. Arapların Cemaatin bu davranış biçiminin de farkında olduğu söylenebilir. Cemaatin etkili olduğu yerlerde yapılan görüşmelerde bazı Araplar, Paralel Yapı mensuplarının böyle bir siyaset izlediğini söylemişlerdir.

Buraya kadar söz edilen hususlar, İslamofobi ve antiislamizmin Amerika içindeki sonuçlarıyla ilgilidir. İslamofobi ve antiislamizmin en önemli sonuçlarından biri ise Amerikan hükümetinin küresel düzlemde gerçekleşen terörizme karşı küresel savaş adı altında Lübnan, Filistin, Irak, Afganistan gibi ülkelerde izlediği politikalar ve yürüttüğü savaşlarla İslam dünyasında sebep olduğu kargaşa, şiddet, terör ve savaştır. Daha önce de belirtildiği gibi Amerika'nın içerde izlediği İslamofobik siyaseti dışpolitikada Müslüman ülkelere karşı izlediği siyasetten ayrı düşünmek olası değildir.

Amerika'da yaşayan Müslümanlar, Amerika'da gördükleri ve yaşadıkları olumsuzluklar karşısında sivil toplum örgütleri tesis etmeye ve bu örgütler etrafında organize olup haklarını savunma mücadelesi vermeye başlamışlardır. Özellikle de 11 Eylül olaylarından sonra örgütlenmeye daha bir önem verdikleri söylenebilir.

Yine İslamofobi ve İslam karşıtlığı, Amerika'daki Müslümanların siyasetle ilişkilerini, emniyet ve istihbarat kuvvetleriyle ilişkilerini vs. etkilemiş ve de Müslümanları bu noktada yeni yöntemler geliştirmeye itmiştir.

Müslümanlar, mezkur süreçle birlikte dinler arası diyalog çalışmalarına da ayrı bir önem vermeye başlamışlardır.

11 Eylül 2001'den sonra İslam karşıtlığının önemli bir sonucu da Amerika'da Müslümanlaşmanın çok hızlı bir trende girmesidir. İslam aleyhtarlığı ve Müslümanlara karşı kötü muamele ve ayrımcılık, özellikle entellektüel ve akademik düzeyde, araştırmaya dayalı Müslüman olmada hatırı sayılır bir artış olmuştur.

Sonuç olarak öncelikle belirtmek gerekir ki, Amerika'da İslam nefreti, düşmanlığı ve Müslümanlara yönelik karar, direktif, baskı, engelleme, sınırlandırma vs. gibi hususlarda, Amerikan hükümetlerinin dış politikaları büyük bir rol oynamıştır.

Ayrıca Amerika'da İslamofobi ve antiislamizm, 11 Eylül öncesinde çeşitli süreçlerle temellendirilmiş, oluşturulmaya çalışılmış ve 11 Eylül 2001 ile birlikte

netleştirilmiş, derinleştirilmiş, hatta kurumsallaştırılmıştır. İslam karşıtlığının kurumsallaşması, Amerikan resmi anlayışının ve bazı halk kesimlerinin, Müslümanlara karşı bir duruş sergilemelerini, kötü davranmalarını, onları potansiyel düşman görmelerini ve ona göre Müslümanlara karşı gardlarını almalarını intaç etmiştir. Amerika'nın dış politikasından, özellikle Ortadoğu politikasından ayrı değerlendirilemeyecek olan Amerika içindeki İslamofobi ve İslam karşıtlığı, Müslümanları korku psikolojisi içine sokmakta, marjinalize etmekte, ötekileştirmekte ve onların Amerika'daki yaşamlarını zorlaştırmaktadır. Bundan Amerikan yönetimi ve halkı da aslında zarar görmektedir. Zira Amerika, İslam karşıtlığıyla, kendi tarihsel demokratik ve özgürlükçü çizgisinden uzaklaşmakta ve böylece kendi değerleriyle çelişmektedir.

Farklı etnik kökene sahip Müslümanların birbirleriyle ilişkilerinin mesafeli oluşu da, uzun vadede hem Müslümanlar açısından hem de Amerikan toplumu açısından iyi bir olay değildir.

Son çözümlemede denilebilir ki ABD'de var olan İslamofobi ve antiislamizm, sadece Müslümanların değil, bütün Amerikalıların ve Amerika'da mukim olanların sivil haklarının ihlalini beraberinde getirmiştir. Amerikan toplumunda özgürlükler, İslamofobi ve antiislamizm sürecinde dikkat çekici bir biçimde kısıtlanmıştır. Bu süreçte özelde Amerika'da yaşayan Müslümanlar maddi ve manevi büyük zararlara maruz bırakılmışlardır.

Şu da belirtilmelidir ki özellikle 11 Eylül'den sonra Müslümanlar, "Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayacaklarsa daha köklü ve kalıcı bir takım çabalar içerisine girmeleri gerektiğini" düşünmeye başlamışlardır. Bu düşünceyle eskiye oranla daha fazla örgütlenmeye ve sivil toplum örgütleri etrafında toplanarak aktiviteler geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Ayrıca gerek genel olarak sosyal hayatta gerekse camilerdeki hutbelerde söylemlerinde bazı değişikliklere gitme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bununla bağlantılı olarak da Amerika'nın Müslüman olmayan insanlarına İslam'ı doğru bir biçimde anlatmanın ve Müslümanların onlar için tehlikeli olmadığını göstermenin peşine düşmüşlerdir.

Son Gelişmeler

Son zamanlarda ABD'de İslamofobik olayların daha da arttığı söylenebilir. ABD'nin California eyaletinde üç camiye İslamofobik, zenofobik ve ırkçı ifadeler ihtiva eden tehdit mektupları gönderildi. Müslümanlara ağır hakaretlerin bulunduğu mektuplarda ABD'nin yeni başkanı Trump'ın yapacaklarından, 'Amerika'yı temizleme işine Müslümanlardan başlanacağından, Hitler'in Yahudilere yaptığını Trump'ın Müslümanlara yapacağından vs. bahsedilemsi dikkat çekicidir (<http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslimanlara-239416.html> (Giriş: 27.11.2016)).

İsrail Örneği

İsrail'de İsrail devlet oldu olalı Müslümanlara ve Filistinlilere karşı izlenen politika, savaş siyaseti, kin ve nefret, düşmanlık, sürgünler, işgaller, arsa ve arazilere el koyma vs. Müslümanlara karşı nasıl bir İslamofobi kültürü, endüstrisi olduğunu gösterir (Bkz. Lean 2015).

İsrail'de son ezan yasağı çabaları dahi, İslamofobi'nin boyutlarını anlamak bakımından oldukça önemlidir. Fakat İsrail gerek kültür, gerek siyaset, gerek ekonomi ve gerekse sanat ve sinema vs. alanında ciddi ve zengin bir İslamofobi birikimine ve endüstrisine sahiptir.

İsrail'in ezanın cami hoparlöründen okunmasını yasaklamaya yönelik yasa tasarısını protesto için İsrail meclisinin (Knesset) kürsüsünden ezan okuyan Arap asıllı milletvekili Ahmed et-Tiybi, İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun, "ezanın hoparlörlerden okunmasını yasaklayan yasa tasarısından geri adım atmayacağını" belirtti.

Tasarının bu pazar yeniden Knesset'e getirilebileceğini söyleyen Tiybi, "Netanyahu bu yasayı geçirmeyi tekrar deneyecektir. Ancak bunun öncesinde bazı dindar Yahudilerin, 'yasasının kendi dini ritüellerini de yasaklayabileceği' yönündeki endişelerini gidermek isteyecektir. İsrail Sağlık Bakanı ve dindar Yahudi partisi Yahudot HaTora (Birleşik Tevrat) lideri Yakup Litzman'ın bu yöndeki çekincelerini giderip Yahudilerin hakkını garanti altına aldıktan sonra ezan yasağını geçirebilirler" diye konuştu.

Kamuoyunda "listin" olarak bilinen bu yasa tasarısının Knesset'e gelmesi halinde, kanunlaşacağını belirten Tiybi, "Sağlık Bakanı Litzman'ın dün sabah 'Eğer Yahudilerin kutsal cumartelerine (Şabat) dokunmayacak ise bu yasayı (ezan yasağı yasası) desteklerim' şeklindeki sözlerini duymaktan büyük üzüntü duydum. Bu kanunu sadece Müslümanlara karşı kullanma yönünde girişimleri var. İşte tam da bu nedenle Netanyahu'nun İslamafobik birisi olduğunu söylüyorum" ifadelerini kullandı.

İsrail meclisinin kürsüsünden ezan okuyarak bu yasaya hayır dediğini ve dünyaya bir mesaj vermek istediğini belirten, Tiybi, "Tüm dünyaya her yerde ezan okuyabileceğimizi ve bunun engellenemeyeceğini göstermek istedim. Eğer yasaklamayı denerseniz İsrail meclisinin kürsüsünden bile okuruz" dedi.

Meclis kürsüsüne çıkmadan önce orada ezan okumayı planlamadığını anlatan Tiybi, "Ancak kürsüye çıktığımda ezanın dilimden döküleceğini biliyordum. Kalbimin derinliklerinden geldi bu sözler ve dünyanın dört bir yanında insanların kalbine dokundu. İsrail meclisinde 'Allahu ekber' diyerek dünyaya mesaj gönderdim." ifadelerini kullandı.

İsrail Mesclisi Başkan Yardımcılığı görevini de yürüten Tiybi, "Bizler toleranslı insanlarız. Ben bir Müslüman olarak hoşgörülü biriyim. Diğer dinlere

saygı duyuyorum. Diğer dinlerin tüm ritüellerine de saygı duyuyorum. Yahudiler de bizim ezanımıza saygı duysun" diye konuştu.

Ezanın Filistinliler için sadece dini bir ritüel değil, aynı zamanda vatanlarının bir sembolü ve parçası olduğunu ifade eden Tiybi, "Yahudilerin Yom Kippur (Gufran Günü) bayramlarında araç kullanmak yasak. Müslümanlar olarak biz buna saygı gösteriyoruz. Yahudilerin cumartesilerinin (Şabat günü) başladığını ilan eden borazanlar (şofar) yüksek sesle çalındığında biz buna da saygı gösteriyoruz. Evet, bu borazanlar da yüksek sesle çalınıyor ancak biz bunun yasaklanması için kanun çıkarılması çağrısında bulunmuyoruz. Çünkü birbirimize karşı toleranslı olmalıyız" görüşünü dile getirdi.

Türkiye'nin bölgede çok özel ve önemli bir konuma sahip olduğunu kaydeden ve İsrail'i ezan yasağından vazgeçirmek için Ankara'nın baskı yapabileceğini söyleyen Tiybi, "İsrail ile Türkiye arasında ilişkiler yeniden tesis edildi. Bu ilişkinin İsrail'e baskı yaparak bu konuda geri adım atması için kullanılabilmesine inanıyorum" ifadelerini kullandı (<http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir>).

Avrupa Örneği

Avrupa'da güçlü bir İslamofobi kültürü gelişmiştir. İslam nefreti ve karşıtlığı, Avrupa ülkelerinde çok ciddi düzeydedir (Cesari 2015; Cherribi 2015; Abbas 2015; al-Shaikh-Ali 2015).

Avrupa tarihi İslamofobi konusunda oldukça zengin bir birikime sahiptir. Seta'nın yayımladığı ve editörlüğünü Enes Bayraklı ve Farid Hafez'in yaptığı 2015 Avrupa İslamofobi raporuna göre (2016) Avrupa'da, örneğin Almanya, Fransa, İngiltere, Belçika, İtalya, İsviçre, Avusturya, Hollanda, İsveç, Yunanistan, İspanya, Norveç, Finlandiya, Danimarka, İzlanda, Macaristan, İrlanda, Polonya, Litvanya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Makedonya gibi ülkelerde İslamofobi, önemli bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'da Müslümanlara karşı önyargı çok yaygın hale gelmiştir (Kalın 2015). Avrupa ülkelerinde psikolojik baskılardan tutun siyasi baskılara, sözlü saldırı ve hakaretlerden fiili saldırılara, hakaret içeren konuşmalardan hakaret içeren yazı ve karikatürlere, psikolojik şiddetten fiziki şiddete, sokak saldırılarından, medyanın baskısından tutun cami, ev ve mezarlık saldırılarına kadar birçok İslamofobik olay örnekleri getirilebilir. Avrupa'da Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya, Danimarka, Avusturya gibi ülkeler, Avrupa'da İslamofobinin çok güçlü olduğu ülkelerdir. Avrupa'da İslamofobinin yayılmasında Hollanda'nın rolü büyüktür. Birçok İslamofobik tartışma, Hollanda'da ortaya çıkmış ve Almanya ve Avusturya dahil diğer Avrupa ülkelerine kopyalanmıştır. Hollanda'da İslamofobi, bazı siyasilerin ve medyanın da etkisiyle gelişmiş ve oradan da diğer Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Belirtilmelidir ki, Avrupa'da

“Avrupa İrkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu” gibi İslamofobiye karşı mücadele veren kuruluşlar da vardır (Cherribi 2015). Almanya’da kurulup bütün Avrupa’da Müslümanlara karşı konumlanan Pegida, İslamofobi denildiğinde ilk hatırlanması gereken örgütlerdendir (<http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada;> <http://www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459>).

İslamofobik Oyunda Sahaya Bırakılan Kavramlar

İslamofobi oyununda sahaya bırakılan bazı kavramlar vardır. Bu kavramlar, İslamofobiye haklılaştıran, geçerli hale getiren bir meşrulaştırma sürecinin üretilmesinde işlevsel olmak üzere istihdam edilmektedirler. Bunun için İslamofobi kavramının bizzat kendisi ve fundamentalizm, köktendincilik, radikalizm, aşırı dincilik, İslami terörizm, İslam terörü, İslamofaşizm, cihadizm gibi kavramlar piyasaya sürülmüştür.

İslamofobi: Çok-kültürlülük ve Müslümanları Ötekileştirme

İslamofobinin birçok boyutta ve toplumsal alanda etkileri olduğunu belirtmek gerekir. İş hayatında, eğitimde, siyasette, medyada, hukukta vs. İslamofobinin ağır etkilerinden Müslümanlar olumsuz etkilenmektedirler. Toplumun birçok sahasında Müslümanlar ötekileştirilmektedirler. Gerçekten de Batılılar, İslamofobi ile Müslümanları ötekileştirmeyi meşrulaştırmanın yolunu açmış olmaktadır. İslamofobi, Batı’nın İslam nefreti ve düşmanlığının bir tür savunma mekanizmasıdır. Sosyolojik düzlemde Müslümanlar, tarihte ve günümüzde gayrimüslimlerle aynı ortamlarda barış içinde yaşarken, bu yaşama dair çok güzel örnekler ortaya koymuş olmasına rağmen, Batı’da çeşitli düşünce sahipleri, entelektüeller, akademisyenler, siyasal aktörler, küresel güçler, İslamofobi üreterek Müslümanları ve Müslümanlığı çoğulcu bir anlayışla toplumsal hayatı paylaşmaya layık görmediklerini göstermiş bulunmaktadır. Bir yandan postmodern çoğulcu kültürün yaygınlaşmasını, farklı inanç, farklı hayat tarzı ve farklı kültürlere mensup toplumsal aktörlerin birarada yaşamasının yollarını geliştirmeyi savunurken, öte yandan İslam’a karşı bir korku, nefret, ayrımcılık, düşmanlık ve saldırganlık duygusu ve pratiği üretmesi, bugün Batı’nın en büyük tutarsızlıklarından, en derin çelişkilerinden biri olarak görülebilir (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b). Batı’da çok kültürlülük söz konusu olduğunda, hemen İslamofobi gündeme gelir ve konu İslam ile Müslümanlar hakkında olumsuz bir tartışma haline dönüşür (Taylor 2007). Taylor’ın (2017) yaklaşımında son zamanlarda çok kültürlülük, dünyada, ama özellikle Avrupa’da şüpheli bir terim haline gelmiş olup hoşgörünün itibardan düşmesi veya olumsuz çağrışımlar yapması, İslam ile ilişkilidir (Kalın 2015).

Gerçekten de Batı'da İslam söz konusu olduğunda çok kültürlülüğün ve hoşgörüyeye dayalı ilişki biçiminin, hoşgörüsüzlüğe dönüşmesi, İslam'a ve Müslümanlara karşı ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, ırkçılık halini alması durumu kendini göstermektedir. Nitekim Avrupa'daki İslamofobik tutum ve davranışlardaki yaygınlık, bunu doğrulamaktadır (Kalın 2015).

İslamofobiyi Üreten Batı'nın Kendisidir

Gerçekte İslam, değişik din, inanç ve kültürlerin bir arada/birlikte yaşamasına her zaman imkân vermiştir. Müslümanlar arasında Müslüman olmayanların ve özelde Batılıların İslam'dan korkmasını besleyecek genel bir İslamî söylem ve pratiğin olduğunu iddia etmek güçtür. Müslümanlardan gelen çok kısmî, çok lokal bazı olaylar olmuş olabilir; ancak bu tür olaylarla İslamofobiyi izah etmek ve temellendirmek mümkün olmaz. Kaldı ki Batı'da, bilhassa Yahudi ve Hıristiyanların Müslümanlara yönelik diskriminatif yaklaşımlarının çok yeni olmadığı bilinmektedir (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

Müslümanlara Yönelik Korku Endüstrisi

Denilebilir ki, İslamofobi adı altında Müslümanlardan korku yaratma üzerinden işleyen bir endüstri var, bir kültür var, belki bir kültür endüstrisi var. (Bkz. Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

Bir Kötülük Problemi Olarak İslamofobi Oyunuyla Baş Etme Sorumluluğu

Gerçekte İslamofobi hem Müslümanlar, hem de Batılılar için bir kötülük problemi, bir teodise konusudur. İslam, birçok Amerikalı ve Avrupalının gözündeki beladan başka bir şey değildir (Said 2001). Toplumsal bir afettir. Batılılar bunu üretmek için ellerinden geleni yaptılar ve yapmaya da devam etmektedirler; fakat bu artık onların hesap ettiklerini çoktan aştı, hayatlarının kabusu oldu. Batılılar ve herkes için İslamsız bir dünya mümkün olmadığına göre (Fuller 2012) Batı, İslamofobi patolojisinden kurtulmak için elinden geleni ve üzerine düşeni yapmak zorundadır (Ahmed 2008). Müslümanlara yaşatılanlara bakıldığında, bu, Müslümanlar için de büyük bir fitne, imtihan ve şer kaynağıdır.

Müslümanların, bu kötülük problemini Batılıların nasıl aşacaklarından çok kendilerinin nasıl aşacakları üzerine düşünmeleri, strateji geliştirmeleri, bir zorunluluk olarak görünmektedir. Hz. Muhammed'e ve Müslümanların kutsallarına ve değerlerine hakareti hiçbir güç, anlayış ve siyaset savunamaz. Müslümanlar elbette teröre bulaşmadan, hukuksuzluklara başvurmadan değerlerine sahip çıkmak zorundalar; ancak İslamofobi illeti ve kötülüğüyle de mücadele etmelidirler. Denilebilir ki, Müslümanların bugün en acil işlerinden biri,

küresel ölçekte İslamofobi afetiyle nasıl baş edecekleri konusunda kafa yormalarıdır (Okumuş 2015a; Okumuş 2015b).

İslamofobi Oyununda Oryantalizm⁹

İslamofobi oyununda en önemli ve en köklü araçlardan biri oryantalizmdir. Esasen oryantalizm, İslamofobinin ta kendisidir. İslam korkusu ve nefreti ve düşmanlığının akademik boyutta oryantalizm ile beslendiği, temellendirildiği söylenebilir. Edward Said (1982) ünlü eserinde bunu açıkça ortaya koymaktadır. Batı'da üniversitelerde ve diğer merkezlerde akademik çalışmalarda İslam ve Müslümanlar üzerine kullanılan dil, söylem, üslup, metodoloji, oryantalizmin İslamofobi boyutunu gözler önüne sermektedir (Turner 2002; Okumuş 2008; Okumuş 2002).

Okumuş (2002), "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı" başlıklı makalesinde Turner'in bir kitabından (2002) hareketle oryantalizmin, sosyoloji örneğinden hareketle bilimsel saha ve çalışmalarda, İslam ve Müslümanlara karşı önyargılar oluşturmada, Müslümanları ötekileştirmede nasıl etkili olduğunu Marx, Weber gibi sosyologların yaklaşımları üzerinden ele almaya çalışmaktadır.

Dikkatlice bakılırsa görülebilir ki, genelde sosyal bilimlerin, özelde ise sosyolojinin oryantalist söylemin miras(çısı)ı olduğunu söylemeyi haklı çıkaracak durumlar söz konusudur. "Bugün oryantalizm, ideolojik olduğu gerekçesi ile ya da sömürgecilikle ilişkili görülüp eleştirilirken, oryantalizmdeki hakim şablonlar sosyal bilimlerde rahatlıkla ve yaygın bir biçimde kullanılabilir. Oryantalizme hakim olan temel zihniyet ve düşünce biçimi, günümüz sosyal bilimlerinde tartışılmakta olan modernleşme, azgelişmişlik, bağımlılık gibi pek çok teoride de varlığını sürdürmektedir. Sosyal bilim alanında "bilimsellik" zırhı ile gizlenen bu teoriler, Batı-dışı toplumlara, sorunlarının tek geçerli çözümü olarak sunuluyor." (Bulut 2002: 10).

Oryantalist teriminin 1973'te Paris'te yapılan "29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi"nde resmen kaldırılması ve yerine "Kuzey Afrika ve Asya Konulu Uluslararası Beşerî Bilimler Kongresi" isminin konulması (Lewis 1982) dahi, sosyal bilimlerin oryantalizmin mirası olarak karşımıza çıkabileceğinin bir bakıma ifadesi olmaktadır.

Turner (2002), *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm'de Marks ve Oryantalizmin Sonu* (1985) ismiyle yayımladığı kitabıyla bağlantılı olarak demektedir ki "Benim çalışmamın eleştirel özü ise, Marx'ın da Orient'i, statükoculuk, sosyal değişim eksikliği, modernleşmeden yoksunluk ve bir *svil*

⁹ Çalışmanın bu kısmı, yazarın daha önce yayımladığı "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı" (2002) başlıklı makalesinden türetilmiştir.

toplumun yokluğu ile karakterize edilen bütüncül bir sistem olarak görmeyi içeren Batı mirasını büyük ölçüde paylaştığını göstermekti. Bu eleştirel noktadan bakıldığında, hem Marx hem de Weber'in Batı'nın Doğu analizi kalıplarının dışına çıkmadığı görülebilmektedir. Asya tipi üretim biçimine ilişkin Marksist nosyon ve Weber'in patrimonyalizm (Hanedancılık) kavramı ortak varsayımları paylaşmaktadır." Bu, bize sosyal bilimlerde oryantalist mirasın varlığına işaret etmektedir (Turner 2002).

Turner (1991), benzer hususları, *Max Weber ve İslam* adlı eserinde de ele alıp tartışmaktadır.

Gerçekten de Marx ve Engels tarafından Doğulu toplumları incelemek üzere kavramlaştırılan Asya tipi üretim tarzı, oryantalist yaklaşımın temel karakteristiklerinden birini ortaya koymaktadır. Bu ve benzeri yaklaşımlar, Marx'ın Doğu toplumları hakkındaki görüşlerinin, kapitalizmi ve onun toplumsal ve ekonomik kökenlerini meydana çıkarmak için kullandığı tarihsel materyalist yöntemin nesnellğine zıt bir biçimde, Avrupa-merkezli geliştirildiğini göstermektedir (Boztemur 2002).

Yukarıdaki düşünceleri destekler mahiyette, Karl Marx ve Engels'in İslâm toplumları hakkındaki olumsuz söylemleri ve bu toplumlar üzerindeki Batı sömürgeciliğini, örneğin İngilizlerin Hindistan sömürgeciliğini ve Fransızların Cezayir sömürgeciliğini kendi öngörülerinin gerçekleşmesi açısından olumlu bir gelişme olarak görmeleri (Turner 1985), oryantalist söylemin etkisiyle veya oryantalist zihniyetle izah edilebilecek bir şey olsa gerektir.

Bir sosyolog olarak Max Weber'in İslam toplumuna bakışı da, Orta Doğu'ya ilişkin oryantalist zihniyeti oluşturan tarihsel, ekonomik, dinsel ve sosyolojik bütün çözümlerinin geniş bir toplamı olarak değerlendirilmeye çok müsaittir. Weber'in oryantizmi, Batı kapitalizminin doğuşunu bir dizi kültürler arası, dinler arası veya medeniyetler arası karşılaştırmalar bağlamında, yani kültür sosyolojisi, din sosyolojisi ve medeniyetler sosyolojisi çerçevesinde açıklama çabasından kaynaklanmaktadır. Weber, bu karşılaştırmaları yapabilmek için Batı'nın feodal ekonomileri ile Doğu'nun patrimonyal ekonomileri arasındaki temel ayrımı kullanmaktadır. Ne yazık ki Weber, sözkonusu İslam patrimonyalizmi incelemesini içselci gelişme yorumlamalarının hammaddesini oluşturmuş ek iki bileşenle – İslâmî ahlâk felsefesi ve girişimci kent burjuvazisinin yokluğu ile- çakıştırmaktadır. Weber'in İslâm'ın kişilik üzerinde dinamik ve çileci isteklerinin bulunmadığı ve bu dünyanın kabullenilmesini olumlu yönde desteklediği biçimindeki tezi inandırıcı görünmemektedir. Weber'in Kutsal Yasa'nın, ticari gelişmeyi, ticaretin ve tefeci sermayenin rasyonelleşmesini engelleme yollarına ilişkin diğer gözlemleri de aynı ölçüde problemlidir. Ancak Weber'in İslam kültürü hakkında ileri sürdüğü sınırlı görüşlerinin zaafı, sonraki akademisyenleri, Protestan ahlâkının değişik Müslüman toplumlardaki benzeşimlerini tespit etme girişimlerinden alıkoymamıştır (Subaşı 1999).

Bu genel işaretlemelerden sonra oryantalizmin sosyolojideki izdüşümlerinden öne çıkan bazı noktalar zikredilerek konunun açılması faydalı olabilir.

Sosyolojinin oryantalist söyleminde, asıl kalkış noktası, iki farklı toplum tipi olduğu tezidir. Buna göre Batı toplumları, Doğu toplumlarından farklı özelliklere sahiptirler. Geleneksel oryantalizm de, modern tarihin başlangıcından günümüze kadar geçen süre içinde, yabancı bir dünyayı ele alan düşünce sistemi olarak, farklılıklar üzerine kurulmuş bütün diğer bilim dalları gibi insan düşüncesini Doğu ve Batı diye iki bölüm içinde kanalize etmiştir. Bu eğilim, oryantalizmin özü, teorisi ve pratiğidir (Sid 1982: 84). Söz konusu farklılık, oryantalizmin çok büyük bir alanını oluşturan İslam'a ilişkin boyutu bağlamında Hıristiyan toplumların İslam toplumlarından üstün özellikler taşıdığı biçiminde ortaya konulan, yani Batı'nın üstünlüğünü vurgulayan bir farklılık olarak kabul edilmiştir.

Bu bağlamda denilebilir ki "Weber'in İslam toplumuyla ilgili görüşünün merkezinde, özellikle hukuk, bilim ve sanayi alanında olmak üzere, Batı toplumunun rasyonel ve sistematik karakteri ile, Doğulu uygarlıkların, özellikle de İslam uygarlığının, keyfi, istikrarsız siyasi ve ekonomik koşulları arasında bir karşıtlık vardı. Bu karşıtlaştırmayı yaparken Weber 19. yüzyıl siyasal kuramcıları, filozofları ve klasik iktisatçılarında ortak olan Doğu-Batı farklılıkları görüşünü tekrarlamış, aynı zamanda da özenle işlemiştir." (Turner 1991: 27) Esasen Marx'ta da aynı şeyi görmek mümkündür.

Mezkur farklılık ve ayırım temelinde Oryantalizm (Pruett ty.: 61), Doğu ve İslam'ı şu şekilde görür: "Güçlü bir düşman, yakın doğunun ürettiği sapkın ve egzotik bir yapı, yarı durağan ve içine dönük bir kitle, yeniden yapılanmayı becerememiş bir medeniyet ve modern çağa fanatik, hatta intiharvarî bir tepki." Bu bakış açısının klasik sosyolojide de hemen hemen var olduğunu söylemek mümkündür.

Oryantalist sosyolojik söylemin bu farklılıkla ilintili olarak önemli bir yönü, İslam toplumlarında bağımsız şehirlerin, özerk burjuva sınıfının, rasyonel bürokrasinin, yasal sorumluluğun, özel mülkiyet ve burjuva hukuk kültürünü kapsayan haklar mecmuasının ve bunlarla bağlantılı olarak sivil toplumun olmayışı üzerine vurgudur.

Oryantalist bakış açısında gerçekten de en çok vurgulanan hususların başında belki de Doğu'nun despotik yönü ve sivil toplum yoksunluğu gelir. Doğu Despotizmi, Batı'nın Doğu hakkındaki söyleminde hâkim bir anlayıştır. Batı Osmanlı Devleti'ni canlandıran bir imge olarak da Doğu Despotizmi savını bolca kullanmıştır (Mardin 2002: 113-14). Aynı savı Doğu ve İslam toplumları için Weber ve Marx başta olmak üzere birçok Batılı sosyolog da kullanmıştır.

Oryantal despotizm söylemini ve *durağan Doğu* nitelemesini destekler mahiyette oryantalistik mozayik toplum bakışı da, oryantalizmin ve

oryantalizmden menkul sosyolojinin Doğu yorumlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakışta İslam toplumu, sosyal gruplar mozayikinden oluşmuş bir yapı arz etmektedir. Bu haliyle Doğu ve İslam toplumu, kendi içinde "birleşik" bir farklı gruplar birlikteliğine sahip bulunup, bu toplumda muhalefetin çıkması da güç veya muhal olmaktadır. Toplumsal yapının mozayik çeşitliliği, toplumu bölüp bütünlenmiş ve düzenli bir muhalefet korkusu olmaksızın yönetebilen keyfi despot hükümrana tâbi bir ortam sağlamaktadır.

Görüldüğü gibi mozayik İslam toplumu modelinin, diğer oryantalist bakış açıları gibi ikna edici olmaktan uzak olduğu ortadadır (Subaşı 1999: 94-97).

Turner'e (2002: 63) göre İslâm'da sivil toplum yokluğu konusundaki oryantalist retorik, Batı'daki siyasal özgürlük konusundaki temel siyasal endişelerin bir tezahürüydü. Bu çerçevede oryantalizmin problemi Orient değil, Occident idi. Daha sonra bu problem ve endişeler Orient'e aktarıldı. Böylelikle Orient, Doğu'nun bir temsilcisi değil, Batı'nın bir karikatürü haline geldi. Doğu despotizmi, sadece Batılı monarşinin yüce buyruğuydu; bundan dolayı çağdaş oryantalizmin kriz ve çelişkileri, Batı toplumunun, küresel kontekste aktarılmış, devam edegelen krizlerinin bir cüzüdür.

Sosyolojinin oryantalistik yönlerine ilişkin örneklerden bir diğeri, yukarıdaki cümlelerle ilişkili olarak Doğu'nun ve İslam toplumunun toplumsal değişime kapalı, yani durağan oluşudur. Klasik sosyolojik perspektifte, oryantalizmin bakışına paralel olacak biçimde, Doğu *statik* –ve tabiatıyla *tembel*- bir toplumsallık arz eder.

Bir başka örnek *cinsellik* ve *tensellik* temelinde kendini göstermektedir. Oryantalizmin cinsellik ve tensellik teması, Max Weber sosyolojisinde de ileri sürülmektedir. Weber, karşılaştırmalı din sosyolojisinde, İslâm'ın tenselliğini Protestan ruhbanlığının lüksün reddi ve asketik istekleriyle karşılaştıran küresel bir asketizm teorisi ortaya koydu. Duyguların rasyonel disiplini, kapitalizmin ortaya çıkması için lazım olan alt yapıyı tesis etmişti. Çünkü red veya inkâr, iktisadî biriktirmenin psikolojik temelini meydana getiriyordu. Orient'in tenselliği, buna benzer disiplinleri geçersizleştirdi ve geleneksel ekonomiden serbest piyasa şartlarının egemen olduğu bir topluma geçiş imkanını kaldırdı. Doğu toplumunun oryantalist yapısının önemli bileşkelerinden biri olan rasyonalite teorisi, Weber'in sosyolojisindeki asketizm delili ve yaklaşımıyla çok bağlantılıdır. Weber'in sosyolojisinde rasyonalleşme teorisi, Batı'ya özgü bir kültürel değişim süreci olarak gerçekte Weber'in bütün sosyolojik bakış açısının zeminini meydana getiriyordu (Turner 2002: 152-154).

Esasen klasik oryantalist sosyolojik bakış açısında oryantal toplum, bir *yoksunluklar* bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Weber'in sosyolojisinde de bunu görmek mümkündür. Bu bakış açısında Doğu toplumu, olmayan kentler, kayıp orta sınıf, kayıp özerk kentsel kurumlar, kayıp mülkiyet, olmayan değişim, olmayan sosyal sınıflar vs. toplumudur (Turner 2002: 70-71). Bu demektir ki Batı toplumu

bunun tersine söz konusu niteliklere sahip bir toplumdur. Zaten Batı'nın kendi bilincine erişmesinin en önemli aracı anlamında oryantalizm, Batı'nın kendisine ait olup da görmek istemediği veya eleştirdiği özelliklerini Doğu'da görme/gösterme girişimi biçiminde anlaşılabilir. Bu manada Doğu var olmasaydı, Batı da var olmazdı. Batı, oryantalizmle bir Doğu imajı yaratarak, öteki bir Doğu oluşturarak, Doğu'yu doğulaştırarak kendini tanımayı (Bulut 2002: 25) dener. O halde denilebilir ki oryantalist retorik ve yaklaşım, son tahlilde Doğu'nun değil, Batı'nın kökenleri konusunda bir retorik ve yaklaşımdır. Toplumsal teorisyenler, 19. yüzyılda bu konuda çok farklı perspektifleri tercih veya kabul ettiler. Weber'in din sosyolojisinde, rasyonelliğin kökenlerini Batı kültüründe ve Hıristiyan geleneğinde tanımladığı ve bu tanımları açıkça occidental olarak nitelediği bilinmektedir (Turner 2002: 154).

11 Eylül, Medeniyetler Çatışması, Globalleşme ve Oryantalizm

11 Eylül Olayından sonra Amerika ve Avrupa'nın ortaya koyduğu tutum ve tavırlar, klasik oryantalizmin postmodern bir biçimde devam ettiğine dair bir his uyandırmaktadır. ABD, kendi içinde pek çok muhalif, şiddet yanlısı vb. olmasına rağmen hemen terörist düşmanın İslam dünyasından olduğunu ilan etti. Buna göre öteki, Müslümanların içindeydi. Afganistan'a müdahale, Irak'a saldırı hazırlıkları vs. "terörizm"le postmodern oryantalist bakış açısının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Global terörizme karşı global savaş sloganıyla hareket eden ABD'nin terörizmin kaynağını Doğu'da araması, ister istemez insanın, klasik oryantalizmin değişik bir versiyonuyla karşı karşıya olduğumuz hissine kapılmasına vesile olmaktadır.

11 Eylül sonrasında biz ve ötekiler ayrımıyla dünya ölçeğinde ortaya konan politikalar, medeniyetler çatışması tezini de popülerleştirmiş ve hakim söylem konumuna getirmiştir. Batı, bu söylemle hareket edencesine Doğu ile ilişkilerinde savaş gibi en katı ve olumsuz yolu tercih ederek Doğu'ya bakışında esasta bir değişiklik olmadığını göstermiş veya gösterme yönünde bir mesaj vermeyi tercih etmiştir.

Ayrıca bir sosyal bilimci olan Huntington'un medeniyetler savaşı tezini öne sürmesi, oryantalizmle sosyal bilimcilerin bir tür ilişkisini de bize göstermektedir.

11 Eylül sonrası izlenen politikalar ve savaşı yaklaşımlar, genel olarak çeşitli şüphelere konu olan globalleşmeye karşı, bu şüphenin artmasına sebep olmuştur. Globalleşme çerçevesinde Doğu'ya ve İslam'a karşı ortaya konan davranışlar, globalleşmenin olumsuz imajının daha da olumsuzlaşmasına katkıda bulunmuş ve globalleşme ile oryantalizm arasında da bağıntı kurulmasına vesile olmuştur.

Kısaca 11 Eylül sonrası yaşananlar, "E. Said'in oryantalizm bağlamında Batı emperyalizmi için söylediklerini haklı çıkartacak boyutlarda değil mi?" sorusunu sordurtacak boyutlar taşımaktadır.

Velhasıl oryantalizm ve klasik sosyolojiye ilişkin yukarıda ortaya getirilen hususlar, Turner'ı oryantalizme alternatif aramaktan alıkoymamıştır. Turner, oryantalist yöntem yerine Marxist çözümleme anlayışını tercih etmekle birlikte bu anlayışın içindeki oryantalist unsurların ayıklanması gerektiğine de dikkat çekmektedir. Bu durum göz önüne alındığında Turner, Ortadoğu üzerine yapılan araştırmalarda hakim yaklaşımlar olan klasik Weber sosyolojisi, -tarihsel Marxizm ve oryantalizm metodolojilerinin sınırlarını aşacak- bir yaklaşımı önermektedir (Nyang ve Abed-Rabbos ty.: 206-207).

Turner'e (2002: 63) göre oryantalizmin sonu, bakış açılarıyla paradigmanın köklü olarak yeniden formüle edilmesine ihtiyaç duyar. Fakat bilginin bu yeniden yapılandırması, ancak Orient (Doğu) ile Occident (Batı) arasındaki siyasal münasebetlerde büyük kaymalar çerçevesinde gerçeklik kazanabilir. Çünkü retoriğin transformasyonu, ayrıca gücün transformasyonunu da gerekli kılar.

Kültür, Sanat ve Edebiyatta İslamofobi

İslamofobi çok yönlü çalışmalarla ve çok çeşitli sahalarda üretilmekte, beslenmekte, takviye edilmekte ve derinleştirilmektedir. Kültür, sanat ve edebiyat eserleri de İslamofobinin üretilip desteklendiği ve beslendiği bu çalışma alanları arasında en önemlilerindendir. Said (1998), bir çalışmasında bunu romanlar üzerinden emperyalizmi ele alırken incelemektedir. al-Shaikh-Ali (2015) de, bir çalışmasında Batı'da bazı kültür, sanat ve edebiyat eserlerinin, örneğin bazı şiirlerin, romanların, öykülerin, resimlerin vs., öteden beri İslam ve Müslümanları olumsuzlayan, ötekileştiren önyargı, dil ve söylemlerle dolu olduğunu belirtmektedir. al-Shaikh-Ali'ye (2015) göre "Birçok insan, edebi eserler ve sanat eserlerinin sadece popüler bilinci veya ruh halini değil, aynı zamanda politikaları da şekillendiren etkisini küçümsemektedir. 4 Ekim 2004'te *Washington Times* gazetesi, Türkiye'nin AB'ye geçişi ile alakalı gelişmeleri ve siyasetçilerin ve medyanın beyanatlarını yorumlayan Arnaud Borchgrave imzalı "Korkuları Kurgudan Kurtarmak" (Relieving Fears from Fiction) başlığını taşıyan bir makale yayınladı. Makale bir Fransız yazarın ödüllü ve çok satanlar listesindeki *Le Camp des Saints* (1973) başlığını taşıyan, 1975'te *The Camps of Saints* (Azizler Kampı) adıyla İngilizceye ve o günden beri de diğer Avrupa dillerine tercüme edilmiş romanına atıfta bulunuyordu. Borchgrave, 'Roman/kısa hikaye her yıl binlerce nüsha satmaya devam ediyor; büyük ihtimalle bunun nedeni, Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika, Orta Doğu, Güney ve Güneydoğu Asya kökenli tahmini 20 milyon Müslüman tarafından yavaş yavaş 'İslamlaştırıldığı' konusunda Avrupa'nın sahip olduğu korku' yorumunu yapmaktadır. Yazar, 'Türkiye'nin AB'ye girişinin 71 milyon Müslüman Türk'ün herhangi bir yere yerleşmesine ve Avrupa'nın Hıristiyan medeniyetini işgal etmesine imkan tanıyacağına ikna olmuş olan birçok Avrupalının buna karşı olduğunu' düşünmektedir. (...)"

İslamofobi Endüstrisi ve Medya

İslamofobi endüstrisi, mesajını, İslam korkusunu besleyen ürünlerini, söylemlerini vs. halka yaymak için elinden geleni yapar ve medyayı araç olarak kullanır. Hatta islamofobi endüstrisini ürününü yayan medya organlarının veya yayın ağlarının bizzat kendileri, halk arasında Müslüman korkusunu kamçılama oyununun ortaklarıdır. Bu ana televizyon ağlarında farklı kişilerin panik pazarlamacılarıyla ürünlerinin reklamını yaptıkları türden bir alıcı-satıcı ilişkisi değildir. Bu daha çok ideolojik ve politik eğilimlerin aynı gündemi öne çıkarmada bir noktada birleştikleri, karşılıklı menfaat ilişkileridir (Lean 2015).

Batı'da İslamofobinin yaygınlaştırılmasında en önemli ve güçlü araç gerçekten de medya ve basın yayın organlarıdır. Birçok televizyon kanalı, radyo, gazete, internet sitesi vs. İslamofobi endüstrisinin ürünlerini pazarlamada, reklamlarını yapmada önemli roller üstlenirler (Bkz. Said 2007; al-Shaikh-Ali 2015).

"Popülist medyanın Avrupa'daki İslam'ı ele alışı, belki de İslamofobiyi yaratan önde gelen unsurdur." (Cherribi 2015: 95).

Küreselleşme Sürecinde İslamofobi ve İslam ile Müslümanlara Atfedilen Terör

Batılılar ve İslamofobi endüstrisini besleyenler açısından İslam'a ve Müslümanlara atfedilen terör, bir yandan İslamofobiyi meşrulaştırma aracı olarak görülürken, hatta kimi zaman istihdam edilirken, bazı gruplar açısından ise İslamofobiyle mücadelenin aracı olarak görülmektedir.

Esasen sorun oldukça karmaşıktır. Küreselleşme sürecinde küresel aktör veya güçlerin yaptıklarıyla, stratejileriyle, planlamalarıyla, siyasetleriyle, ticaretleriyle vs. ilişkili olarak İslamofobi, terör, çatışma, savaş ve genel olarak şiddet küresel ölçekte farklı biçim, içerik, söylem, dil, iddia ve tezlerle kendini göstermektedir.

İslamofobi küreselleşme süreçleri ile daha da yaygınlaşan bir kültür ve endüstri halini almıştır. Küreselleşme ile artık küresel bir İslamofobiden söz etmek mümkündür. Bazı İslam ülkelerinde dahi İslamofobi'nin varlığı da hesaba katılırsa İslamofobinin Müslümanlar açısından ne büyük bir bela olduğu anlaşılacaktır.

Küresel İslamofobi ile küresel terör, Müslümanlardan korku ve nefreti, Müslümanlara karşı önyargıları, düşmanca tutumları küresel hale getirmiştir. Dünyada birçok toplumun, hatta küresel güçlerin dahi bir "küresel durum problemi" ile yüz yüze oldukları söylenebilir. Belki de bu küresel durum probleminin en önemli özelliği, eşitsizlik, ayrımcılık, şiddet, çatışma ve terördür. Bu çerçevede "küresel durum problemi"nin en ciddi boyutu olan şiddet ve terör karşısında evrensel bir barış dini olarak İslam'ın durumu ve barışçı yaklaşımı üzerine eğilmek gerekmektedir (Okumuş 2008).

“Müslümanların İslam tarihinde diğer dinlerle mukayese edilemeyecek şekilde barışa dayalı dünyalar tesis ettikleri bir gerçektir. Bu varsayımla Hıristiyanlığın, Yahudiliğin veya dünyada etkili olmuş diğer herhangi bir dinin, İslam karşısında kötü veya şiddete dayalı olduğunu söylemek amaçlanmamaktadır. Burada tarihsel olarak -bazı yanlış örnekler de inkar edilmemek kaydıyla- Müslümanların dünyaya barışı getirebileceklerinin, tesis ve inşa ettikleri toplumsal ve siyasal düzenlerle anlaşılabilirdiği savunulmaktadır. Bu yaklaşıma bağlı olarak bugün İslam’ın terörle birlikte adının zikredilmesi, bir illüzyonun ve bazı ideolojik, siyasal olayların sonucudur. Müslümanların, küreselleşmenin baş aktörlerince küreselleşme sürecine şiddet ve terör tarafından dahil edilme politikaları sonucu İslam’la terör ve şiddet yan yana zikredilmektedir. Burada söz konusu baş aktörlerle, İslam’ı şiddetle yan yana kullananların aynı olduğuna dikkat etmek gerekmektedir. Müslümanların Ortadoğu’da ve dünyanın bazı yerlerinde şiddetle iç içe görüntülerini “fotoğraflayanlar”, onların objektiflerin karşısına geçmelerini sağlayanlardır. Burada iki husus önemlidir: Birincisi, Müslümanların bugün belli yerlerde icra ettikleri eylemleri terör olarak kabul etsek dahi -tabii ki terör terördür, şiddet şiddettir, azı da çoğu da reddedilmelidir-, bunun, medya ve internet gücüyle dünyaya abartılarak ve sanki bütün Müslümanlar terör yapabilecek potansiyel ve de amaca sahiplermiş gibi kötü propaganda edilmesiyle yakın ilişkisi vardır. İkinci husus, söz konusu eylemlerin ne gibi ölçütlerle terör olarak adlandırıldığına da dikkat etmek gerekir. Ölçütlerin oldukça göreceli olduğu aşikardır. Batı kendini esas alarak kendi çıkarları temelinde terör tanımı yaparak, en azından uygulamada böyle yaparak Müslümanların yaptığı her türlü savunma eylemini dahi şiddet ve terörle damgalarsa, evrensel ahlaki temelde bir terör karşıtlığına ulaşmak mümkün olabilir mi? Her halükarda Müslümanların bugün var olan fotoğraftan ders almaları gerektiği de bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. Müslümanlar, İslam’ın ve kendilerinin öyle olmadığını tüm dünyaya göstermek durumundadırlar. Bu fotoğrafın neresinden bakılırsa bakılınsın yanlış bir fotoğraf olduğunu, tarihsel misyonları gereği tüm dünyaya pratikleriyle, gönüllere hitap ederek göstermeleri mümkündür. Batı’nın da, -günümüzün en büyük sorununu kendi dünyasıyla İslam ülkeleri arasındaki gerginliğin oluşturduğunu¹⁰ ve maddi olarak kendisinin güçlü taraf olduğunu hiç unutmaksızın- barışın gerçekleşmesi ve Müslümanların barışçı olduklarını göstermesine engel çıkarmaması, kendi insanlarına layık gördükleri muameleye Müslümanların da layık olduğunu kabul etmesi, dahası empati yaparak Müslümanları anlamaya çalışması büyük önem arz etmektedir.” (Okumuş 2008).

İyi ve doğru gözlemler, bir problem olarak küresel durum karşısında dünyanın içinde bulunduğu şiddet ve terör dolu kaos ortamından çıkmasında

¹⁰ Gunter Verheugen'e göre "21. yüzyılın en büyük sorununu Batı dünyasıyla İslam ülkeleri arasındaki gerginlik oluşturmaktadır." (<http://www.tercumangazete.com/hoku.aspx?id=10661>, 07 Ekim 2004 Perşembe).

evrensel bir dünya dini olarak İslam'ın esaslı rolünün görülmesini sağlayacaktır. Küreselleşme süreçlerinde farklı hallerde ortaya çıkan İslamofobik oyunda İslam'ın terörizmle ilişkilendirilmesi yanlıştır. Bu noktada tarihsel olarak İslamiyetin terör ve şiddet yönünün ağır basmadığı, günümüzde de küreselleşmenin olumsuz sonuçları ve boyutlarından dolayı İslam toplumlarında yaşanan huzursuzlukların ve buna bağlı olayların dünyaya terör olarak yansımalarıyla İslam ve terör ilişkisinin kurulduğu üzerinde durulmalıdır (Okumuş 2008).

Belirtmek gerekir ki "Evrensel dinlerin küresel durum içinde ve karşısında "şiddet ve terör"e bulaştırılmış olmaları, onların küresel durumun olumsuzluklarına alternatif olmalarıyla açıklanabilir. Bu bağlamda dindarlar tarafından gelen yanlışların şiddet ve terör kısımlarının geçici olduğu söylenebilir. Dinler ve dünya açısından bir geçiş dönemi, bir sancılı dönem yaşanmaktadır. Dinler, insanların bu dönemi atlattıklarında temel rolü oynayacaklardır. En önemli rolü ise *ev-küyerel* boyutuyla İslam dini oynayacaktır. İslam dininin bu özelliğinin işaretlerini aldıklarından dolayı küresel güçler, Müslümanlara karşı sonucu şiddetle noktalanacak çeşitli politikalar uygulamaktadırlar. Müslüman toplumların içinden çıkan bazı birey veya grupların, din adına veya başka bir şey adına bir tepkide bulunmaları, hatta eylemde bulunmaları, İslamî terörizmden bahsetmeyi veya Müslümanlar arasında terörün yaygın olduğundan söz etmeyi ya da dünyada en çok Müslümanların şiddet ve terörle içiçe olduklarını söylemeyi haklılaştırılmaz. Şiddet ve terör diye nitelendirilen olayları bağlamlarından kopararak ele almak ve ardından onları İslam ve Müslümanlara bağlı terör eylemleri olarak tanımlamak bilimsellikle bağdaşmaz. Elbette terör terördür, şiddet şiddettir. Kimden çıkarsa çıksın yanlıştır, kötüdür ve karşı çıkılmalıdır. Fakat son derece karmaşık olayların, oyunların oynandığı bir arenada, bir takım zayıf insanların ortaya koyduğu "şiddeti", salt şiddet veya terör olarak tanımlamak ve bunun üzerinden tüm dünyada, hassaten Avrupa ve Amerika toplumları nezdinde Müslümanları mahkum etmeye çalışmak, olayların anlaşılmasını ve dolayısıyla bitirilmesini engeller. Bu ise küreselleşmenin yıkıcı yönlerinin, yeni dünya düzeninin şiddet ve terör uzanımlarının daha da derinleşmesine ve katmerleşmesine yarar." (Okumuş 2008).

"Amerika'nın ve Batı'nın diğer etkili siyasi aktör devletlerinin, terörizmi kendilerini merkeze alarak tanımlamaktan da vazgeçmeleri gerekmektedir. Onlar, terörizme, kendilerini, kendi siyaset, ideoloji, güç ve iktidarlarını esas olarak tanım getirmekte, istediklerine terörist demekte, istediklerini de kahraman yapmaktadırlar. Bu çifte standard doğurmakta ve Batı'nın güvenilmezliğine yol açmaktadır. Terör konusunda evrensel yaklaşımlar geliştirme konusunda gerekli çabaların ilgili devlet ve aktörlerce gösterilmesi kaçınılmazdır. Ayrıca Amerika'nın halkına İslam'ı ve Müslümanları doğru bir şekilde öğretmesi şarttır. Bugün, Amerikalıların üzülen söylemek gerekirse İslam'ı bilmedikleri halde Müslümanlarla ilgili olumsuz önyargıları bulunmaktadır. Bu noktada 31 Ocak-19 Nisan 2007 tarihleri arasında bulunduğum ve bir kaç eyaletine gitme imkanı elde

ettiğim Amerika'da dikkatimi çeken bir hususu zikretmek istiyorum. Bu husus, Amerika'da İslam'ın şiddet dini olduğu yönünde, Müslümanların terörist oldukları yolunda ciddi bir propagandanın olduğu gerçeğidir. Gerçekten de Amerika'da bazı siyasal güçler, bazı akademisyenler, bazı kiliseler ve medya önyargılar ve ideolojik, siyasal amaçlarla İslam'ı hep terör ve şiddetle anmakta (Davidson, 2003: 71) ve bu da İslam hakkında maalesef son derece bilgisiz olan Amerikan halkının İslam ve Müslümanlarla ilgili olarak olumsuz düşünmesine, Müslümanları Amerika için çok tehlikeli görmesine ve dolayısıyla Müslümanlardan nefret etmesine yol açmaktadır. Bu gerçeği Amerika'da yaşayan Müslümanlar görmekte ve bundan olumsuz etkilenmektedirler. Ayrıca yazılan bazı kitaplarda Müslümanlar hakkında ciddi dezenformasyonlar yapılmaktadır. Bazı medya grupları aynı şekilde Müslümanlığı terörle ilişkilendirmeyi meslek edinmişlerdir. Avrupa'da da durumun farklı olduğunu söylemek güçtür. Bu durumu düşününce şu sorular, anlamlı hale gelmektedir: 1. Sürekli şiddet ve terörden bahsediliyor. Acaba terör, önce sanal olarak üretiliyor, sonra da gerçekleştiriliyor mu? Teröre belli uluslararası veya küresel merkezler mi kumanda ediyor? 2. Dünyanın en çok terörden bahsedilen yerlerinde, karmaşık ilişkileri çözümlenmeden terörü çözebilmek, hatta bizzat terörü yürütenlerin terör yaptıklarını söyleyebilmek mümkün müdür? İslamî bağlamda; terörizm, fundamentalizm, radikalizm, extremism, dindarlık, Müslümanlık ve İslam bilerek ve bilmeyerek birbirine karıştırılmak suretiyle, İslam'ın ve Müslümanların şiddet ve terörle ilişkilendirilmesi, Müslümanların barışçı yönlerini ortaya koymalarına engel teşkil etmektedir. Batı'nın bundan vazgeçmesi ve Müslümanların da kendilerini doğru ifade etmeleri gerekmektedir. Gerçekte İslam'ın ve kendilerinin öyle olmadığını iyi anlatmaları gerekmektedir. Sonuç olarak İslam, ev-küyerel yaklaşımıyla dünyada var olan şiddet ve terörü durdurmada çok büyük bir potansiyele ve tecrübeye sahiptir. İslam, küresel durumu ev-küresel duruma dönüştürerek hem evrensellik özelliğiyle dünyaya değerlerini yayabilecek, hem yerellikleri koruyacak, çoğulculuk temelinde farklı inançların kendi durumlarını devam ettirmelerini temin edecek birikimle küresel dünya düzeninin özellikle şiddet ve terör boyutuna set çekebilir. Küresel güçlerin, İslam ülkelerini kendi haline bırakması, İslam'ın bu potansiyel ve tecrübesini zamanında ortaya koyması ve dolayısıyla bütün dünyada barışa giden yolu açması için önemlidir. Müslümanların kendi haline bırakılması, Müslüman toplumların kendi ülkelerinde özgürlükçü yapılanmayı da beraberinde getirecektir. Tabii ki Müslümanların da ne tür olayların içinde olurlarsa olsunlar, İslam'ın temel prensiplerinin belirlediği şekilde şiddet ve teröre bulaşmamaya dikkat etmeleri şarttır." (Okumuş 2008).

Sonuç: İslamofobi'ye Çözüm İslam'ın Kendisi

İslamofobi oyununda Müslümanların durumunu anlama çabası olan bu çalışmada şu bulgulara erişilmiştir:

1. İslamofobi, yani kısaca İslam nefreti, karşıtlığı ve düşmanlığı, Batı'da oldukça yaygın bir durum, kültür ve endüstridir.

2. Buna bağlı olarak İslamofobi, dünyada birçok ülkede, hatta bazı İslam ülkelerinde dahi etkili olabilmektedir.

3. İslamofobi tarihsel temelleri itibariyle Hz. Muhamed'in (s) Mekke'de ilk İslam'ı anlatmaya başlaması, Medine döneminden itibaren İslam'ın farklı coğrafya ve kültürlerle yayılması, Endülüs'ün İslamlaşması, Haçlı Seferleri, oryantalizm, modern ve postmodern zamanlar olarak dönemleştirilebilir.

4. Medya, sinema, kültür, sanat ve edebiyat eserleri, İslamofobinin en önemli ve en etkili araçlarındandır.

5. İslamofobiyle mücadele noktasında bütün dünyada İslamofobinin bir suç olarak ilan edilmesi ve bütün ülkelerde mümkün olduğu ölçüde bu suça dair yasal düzenlemelerin yapılması için çaba harcanmalıdır.

6. Batılılar, İslamofobinin başta kendileri için ciddi bir kötülük problemi olduğunu görmeli ve İslamofobiyle mücadele etmelidirler ve kendi ülkelerinde Müslümanlara yardımcı olmalıdırlar. İslamofobiyi önlemek için bunu yapmalıdırlar.

7. Batı kaynaklı güçlerin kurduğu ve kurallarını belirlediği İslamofobik oyun, Müslümanlar için "yukarı tükürsen bıyık, aşağı tükürsen sakal" türündendir. Bu oyunda kurallar öyle konulmuştur ki bir bakıma "tavşana kaç, tazıya tut" deyişiyle anlam kazanmaktadır. Öyleyse Müslümanların bu oyundan çıkışları, ancak oyunun kurallarını bozmakla ve kendi kurallarını koymakla mümkün görünmektedir. Sonuç olarak Mevlânâ'nın Aslan ile Tavşan metaforuyla hikaye ettiği oyunu oynamak, Müslümanlara çıkış yolu gösterebilir.

8. Müslümanlar, oyuna karşı oyun oynarken İslamofobiye karşı bizzat İslam'ı ortaya koyarak çözüm üretmeleri gerektiğini unutmamalıdırlar. Bu noktada şu ayetleri yeniden düşünmeli ve gereğini yerine getirmelidirler:

"Ey iman edenler! İman ediniz!..." (Nisa 4/136).

"Bir toplum kendinde olanı değiştirmedikçe, Allah o toplumu değiştirmez." (Ra'd 13/11).

9. İslamofobiyle mücadelenin en önemli boyutlarından biri de Müslümanların birlik olmaları, kardeşlik hukukuna tabi olmalarıdır. Örgütlü Paralel Dinsel Yapı'nın ve başka bazı grupların yaptığı gibi kendini merkeze koyarak ve Batı'nın İslamofobi oyunu ve stratejilerine destek çıkararak Müslümanlara karşı dışlayıcı, damgalayıcı, ötekileştirici tutum içine girmemeleridir.

10. Müslümanlar kendi içlerinde teröre, zulme meyleden, İslam'ın temel ilkelerine aykırı hareket ederek İslam'a ve Müslümanlara zarar veren grup veya yapılara karşı net bir tavır koymalı ve onları asla sahiplenmemelidirler. Batılı güçler de İslam topraklarında meydana gelen olaylara ne adına olursa olsun asla müdahale etmemelidirler.

KAYNAKÇA

- Abbas, Tahir (2015). "İngiltere'de İslamofobi: 21. Yüzyılda Müslüman Karşıtı İrkçılığın Şekillenışı Konuusunda Tarihe ve Günümüzde Siyaset ve Medya Tartışmaları". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 115-131.
- Ahmed, Akbar (2008). *İslâm'a Yolculuk: Küreselleşme krizi*. Çev. Faruk Tuncer. İstanbul: Ufuk Kitap Yayınları.
- Akram, Susan M. ve Johnson, Kevin R. (2002). "Race, Civil Rights, and Immigration Law after September 11, 2001: The Targeting of Arabs and Muslims". *NYU Annual Survey of American Law*. 58/3, ss. 295-355.
- al-Shaikh-Ali, Anas (2015). "Sanat ve Edebiyat Kılığına Girmiş İslamofobi Söylem: İlerleemeci Eğitim Yardımıyla Efsane ile Mücadele". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 217-254.
- Bauman, Zygmunt (1999). *Küreselleşme*. Çev. A. Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraklı, Enes ve Hafez, Farid (ed.) (2016). *European Islamophobia Report*. Ankara: SETA.
- Beyer, P. (2002). "Globalization". <http://aix1.uottawa.ca/pbeyer/globalization.html>.
- Boztemur, Recep (2002). "Marx, Doğu Sorunu ve Oryantalizm", *Doğu Batı*. 5/20. Ağustos-Eylül-Ekim/1 2002, ss. 135-150.
- Bulut, Yücel (2002). *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*. İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Cainkar, Louise (2004). "The Impact of the September 11 Attacks and Their Aftermath on
- Arab and Muslim Communities in the United States". 13 *GSC Quarterly*. Yaz/Sonbahar, 2004.
- Cesari, Jocelyne (2015). "Batı'da İslamofobi: Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Bir Mukayese". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 63-92.

-
- Cherribi, Sam (2015). "Bir Saplantının Canlanması: Hollanda, Avusturya ve Almanya'da İslamofobi". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 95-114.
 - Cole, David (2003). "The New McCarthyism: Repeating History in the War on Terrorism". *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*. 38/1. Kış, ss. 1-30.
 - Davidson, Lawrence (2003). *Islamic Fundamentalism*. Westport, London: Greenwood Press.
 - Elliot, Andrew (2006). "After 9/11, Arab-Americans Fear Police Acts, Study Finds". *The New York Times*. June 12.
 - Esposito, John L. (1999). *The Islamic Threat: Myth or Reality?* 3. bs. New York, Oxford: Oxford University Press.
 - Fuller, Graham E. (2012). *İslamsız Dünya*. 4. bs. Çev. Hasan Kaya. İstanbul: Profil Yayınları.
 - Hagopian, Elaine (1975-76). "Minority Rights in a Nation-State: The Nixon Administration's Campaign against Arab-Americans". *Journal of Palestine Studies*. c. 5. No. 1/2. Sonbahar, 1975 - Kış, 1976, ss. 97-114.
 - Heck, Robert (2007). "Towards A Sociological Understanding of American Islamofobia". *70th Annual SSS Meeting'de (Southern Sociological Society, 10-14 Mart 2007, Atlanta, ABD) sunulan bildiri*.
 - Kalın, İbrahim (2015). "İslamofobi ve Çok Kültürlülüğün Sınırları". *İslamofobi: 21. Yüzyılda Çoğulculuk Sorunu*. Ed. J. L. Esposito ve İ. Kalın. Çev. İsmail Eriş. İstanbul: İnsan Yayınları, ss. 39-62.
 - Lang, Michael (2006). "Globalization and Its History". *The Journal of Modern History*. c. 78, ss. 899-931.
 - Lean, Nathan (2015). *İslamofobi Endüstrisi*. Çev. İbrahim Yılmaz. Ankara: DİB Yayınları.
 - Le Carré, John (2003). "The United States of America Has Gone Mad". *Times/UK*. Şubat 21 (<http://www.commondreams.org/views03/0115-01.htm>).
 - Lechner, Frank J. (1989). "Cultural Aspects of the Modern World-System". *Religious Politics in Global and Comparative Perspective*. Ed. W. H. Swatos. New York: Greenwood Press
 - Lewis, Bernard (1982). "The Question of Orientalism". *New York Review of Books*. 24 Haziran 1982.
 - Lewis, Bernard (2003). *The Crisis of Islam, Holy War and Unholy Terror*. New York: Modern Library.

-
- Mardin, Şerif (2002). "Oryantalizmin Hasıraltı Ettiği". *Doğu Batı*. 5/20. Ağustos-Eylül-Ekim/1 2002.
 - Mazrui, A. (1998). "Globalization: Homogenization or Hegemonization". *The American Journal of Islamic Social Science*. c. 15. Sayı: 3.
 - Metin, Sevtap (2014). "Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu". *ÜHFM*. LXXII/1, ss. 235-264.
 - Nyang, Süleyman S. ve Abed-Rabbos, S. (ty.). "Bernard Lewis ve İslamî Araştırmalar: Bir Değerlendirme". *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*. Ed. Asaf Hüseyin vd. 2. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
 - Okumuş, Ejder (2002). "Güncelliğini Yitirmiş Bir Oryantalizmden Global Sosyolojiye Geçiş İmkânı". *Marife*. 2/3. Kış 2002, ss. 253-260.
 - Okumuş, Ejder (2005). "Secularization and Religion". *Euro Agenda Avrupa Günlüğü*. 4/6, ss. 335-356
 - Okumuş, Ejder (2007). "ABD'de İslamofobi ve Anti-İslamizm: 11 Eylül Öncesi ve Sonrası". *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*. Ed. K. Canatan ve Ö. Hıdır. Ankara: Eski Yeni Yayınları, ss. 235-257.
 - Okumuş, Ejder (2008). "Küresel Durum-Problemi, Evrensel Barış ve İslam". *Diyanet İlmî Dergi*. 44/3. Temmuz-Ağustos-Eylül 2008.
 - Okumuş, Ejder (2012). *Toplumsal Değişme ve Din*. 4. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
 - Okumuş, Ejder (2015a). "İslamofobi: Bir Kötülük Problemi". *Yeni Şafak*. 13.02.2015 <http://www.yenisafak.com/hayat/islamofobi-bir-kotuluk-problemi-2080240>
 - Okumuş, Ejder (2015b). "Çağdaş Dünyada Birlikte Yaşama". *Hız Peygamber ve Birlikte Yaşama Ahlakı*. Koordinatör: Yunus Akkaya. Ankara: DİB Yayınları, ss. 101-112.
 - Özarı, Çiğdem, Turan, Kemal Kağan ve Ulusoy, Veysel (2016). *Oyun Teorisi*. Ankara: Pegem Akademi.
 - Pruett, Gordon E. (ty.). "İslam ve Oryantalizm". *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi*. Ed. Asaf Hüseyin vd. 2. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.
 - Robertson, Ronald (1999). *Küreselleşme*. Çev. Ü. H. Yolsal. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
 - Said, Edward W. (1982). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*. Çev. Nezhir Uzel. İstanbul: Pınar Yayınları.

-
- Said, Edward W. (1998). *Kültür ve Emperyalizm*. Çev. Necmiye Alpay. İstanbul: Hil.
 - Said, Edward (2001). "The Essential Terrorist". *Blaming the Victims: Spurious Scholarship and the Palestinian Question* 149. Ed. Edward Said ve Christopher Hitchens.
 - Said, Edward (2007). *Medyada İslam*. Çev. Aysun Babacan. İstanbul: Metis Yayınları.
 - Stewart, Anne (2003). *Report on Hate Crimes and Discrimination against Arab Americans: The Post-September 11 Backlash, September 11, 2001-October 11, 2002*. Ed. Ibish Hussein. American-Arab Anti-Discrimination Committee.
 - Subaşı, Necdet (1999). "Oryantalist Söylemin Sosyolojisi". *Kutsanmış Görüntüler*. İstanbul: Nehir Yayınları.
 - Terry, Janice J. (2006). "Arab-American Political Activism and Civil Liberties in the Post 9/11 Era". *American Arabs and Political Participation*. Ed. P. Strum. Washington DC: Woodrow Wilson International Center for Scholars, ss. 117-129.
 - Taylor, Charles (2007). "The Collapse of Tolerance". *The Guardian*. 17 Eylül 2007.
<https://www.theguardian.com/commentisfree/2007/sep/17/thecollapseoftolerance> (Giriş: 25.11.2016).
 - Turner, Bryan S. (1985). *Marks ve Oryantalizmin Sonu*. Çev. H. Çağatay Keskinok. İstanbul: Kaynak Yayınları.
 - Turner, Bryan S. (1991). *Max Weber ve İslam*. Çev. Yasin Aktay. Ankara: Vadi Yayınları.
 - Turner, Bryan S. (2002). *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*. Çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Anka Yayınları.
 - Waters, Malcolm (1996). *Globalization*. 2. bs. London-New York: Routledge.
 - Younes, Anna-Esther (2016). "Islamophobia in Germany". *European Islamophobia Report*. Ed. Bayraklı, Enes ve Hafez, Farid. Ankara: SETA, ss. 182-198.
 - <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/2216937-turkiye-israile-baski-yapabilir> (Giriş: 18.11.2016).
 - <http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/06/07/islamofobi-danimarkada> (Giriş: 25.11.2016).
 - <http://www.dw.com/tr/danimarka-islamofobi-konusunda-uyar%C4%B1lm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1/a-2522459> (Giriş: 25.11.2016).

-
- <http://www.yeniakit.com.tr/haber/hitlerin-yahudilere-yaptigini-muslumanlara-239416.html> (Giriş: 27.11.2016).
 - http://www.hackneyhomes.org.uk/hh-hate_crime_turkish.pdf (Giriş: 25.06.2007)